

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
Institut mezinárodních studií

Barbora Langmajerová

**Nejaktivnější období britské Kampaně za
jaderné odzbrojení**

Bakalářská práce

Praha 2011

Autor práce: **Barbora Langmajerová**

Vedoucí práce: **Mgr. Jan Váška**

Rok obhajoby: 2011

Bibliografický záznam

LANGMAJEROVÁ, Barbora. *Nejaktivnější období britské Kampaně za jaderné odzbrojení*. Praha, 2011. 68 s. Bakalářská práce (Bc.). Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Jan Váška.

Abstrakt

Kampaň za jaderné odzbrojení (*Campaign for Nuclear Disarmament*) byla od roku 1958 nejznámější britskou organizací vystupující proti nukleárním zbraním. Ty vyvolávaly nejsilnější protesty především ve dvou kritických obdobích studené války: 1958–1963 a 1979–1987. Cílem této práce je srovnat působení Kampaně ve zmíněných dvou historických etapách, v souvislosti s činností protestního hnutí se text věnuje několika hlavním oblastem: (1) okolnostem vzniku, nebo obnovy Kampaně za jaderné odzbrojení, (2) jejím hlavním aktivitám, (3) příčinám utišení protestů, (4) změnám uvnitř členské základny, (5) spřízněným skupinám, popř. mezinárodní spolupráci, (6) vztahem k Labouristické straně, (7) reakcemi vlád a (8) veřejnosti. Kromě samotné analýzy fungování Kampaně práce zahrnuje také historický a politický kontext. Pro zachování kontinuity je mezi dvě hlavní části textu zařazena také kapitola věnující se období 60. a 70. let, kdy jaderná hrozba nepoutala takový zájem veřejnosti a tudíž byly aktivity Kampaně značně omezené. Práce by měla vystihnout základní změny ve vnímání nukleárních zbraní v průběhu studené války a nalézt podstatné rozdíly i společné znaky protestního hnutí v daných historických obdobích.

Abstract

Since 1958 the Campaign for Nuclear Disarmament was the best known British organisation opposing nuclear weapons. They organized the greatest protest activities mainly in two critical periods of the Cold War: 1958–1963 and 1979–1987. The intent of my thesis is to compare the work of the Campaign in these two historical eras. In connection with the functioning of the anti-nuclear protest movement the paper focuses on several issues: (1) the circumstances of the establishment and resurfacing of the Campaign for Nuclear Disarmament, (2) its main activities, (3) the reasons why the protests faded away, (4) changes of the membership, (5) affiliated groups and international cooperation, (6) relationship between the campaigners and the Labour Party, (7) reactions of the British governments and (8) of general public. In addition to

the analysis of the Campaign's work the paper tries to explain the political and historical context as well. A chapter describing the 1960s and 1970s was included for better continuity of the text. At that time the British population wasn't that interested in the nuclear armament and the activities of the Campaign were considerably limited. My thesis should explain the main changes in the perception of the nuclear threat during the Cold War and find the most important differences and similarities of the protest movement in those defined periods of time.

Klíčová slova

jaderné zbraně, jaderné odzbrojení, protestní hnutí, studená válka, Kampaň za jaderné odzbrojení, Británie, Spojené království

Keywords

nuclear weapons, nuclear disarmament, protest movement, anti-nuclear movement, Cold War, Campaign for Nuclear Disarmament, CND, Britain, United Kingdom

Rozsah práce: 110 480 znaků

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 19. 5. 2011

Barbora Langmajerová

PROJEKT BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno:

Barbora Langmajerová

E-mail:

la.bar@seznam.cz

Semestr:

LS 2010

Akademický rok:

2009/2010

Název práce:

Hnutí za jaderné odzbrojení v poválečné Británii

Předpokládaný termín dokončení (semestr, školní rok):

LS 2011

Vedoucí bakalářského semináře:

PhDr. Vít Smetana Ph.D.

Vedoucí práce (není povinné):

Mgr. Jan Váška

Zdůvodnění výběru tématu práce (5 řádek):

Ačkoli byla první atomová zbraň zkonstruována před více než 60 lety a od konce studené války nás již dělí 20 let, obava z jaderných zbraní je stále přítomna. Zatímco ve východním bloku probíhala cvičení pro přežití atomového útoku, na Západě se již od 50. let formovala hnutí za jaderné odzbrojení. Ve srovnání s pozdějším hnutím hippies bývají často opomíjena, stejně tak jsou obecně známější americké protesty oproti těm britským. Proto bych se ráda věnovala právě jim.

Předpokládaný cíl (5 řádek):

Rozbor činnosti hnutí za jaderné odzbrojení v důsledku měnícího se charakteru studené války a mezinárodněpolitického prostředí. Kromě mezinárodních vztahů měl nezanedbatelný vliv i postoj společnosti a vlády k problematice jaderných zbraní. Chtěla bych analyzovat specifika britského protijaderného hnutí, profil jeho členské základny a vazby na širší společnost, ohlas veřejného mínění na činnost hnutí, stejně jako reakce vlády.

Základní charakteristika tématu (10 řádek):

Zajímá mě problematika britské kampaně za jaderné odzbrojení a její provázání s veřejným míněním a politickým děním. Ráda bych zjistila, jakým způsobem se historický vývoj v druhé polovině 20. století podepsal na činnosti a výsledcích tohoto hnutí. Zaměřit bych se chtěla na období 50. a 80. let, kdy byla hrozba jaderné války největší, ale zároveň bych ve své práci ráda zmínila i mírová hnutí 60. a 70. let, která působila v době, kdy jaderné nebezpečí nebylo bezprostřední. Má práce by se neměla omezovat pouze na samotnou činnost těchto hnutí, její součástí bude i zasazení do širšího kontextu - světové dění (největší krize studené války), vnitřní politika (podpora jaderného programu ze strany konzervativců oproti levicovému požadavku jednostranného odzbrojení), atmosféra ve společnosti (umělecká reflexe politického dění a samotný postoj veřejnosti k jaderné hrozbě).

Předpokládaná struktura práce (10 řádek):

Má práce by měla mít dvě základní části věnované období 50. a 80. let. Tyto dvě kapitoly se budou tématicky dělit na podkapitoly věnované světovému dění, vnitřní politice, společenskému kontextu a vlastnímu hnutí za jaderné odzbrojení. Takové rozdělení na dva rovnocenné celky se stejně koncipovanými podkapitolami by mi mělo umožnit lepší srovnání obou období a vystihnout změnu, jakou mezitím společnost prošla - ať už vlivem bipolárního soupeření nebo vnitropolitických změn. Aby bylo britské poválečné dění úplné, bude jedna kratší kapitola věnovaná i 60. a 70. letům, kdy se mezinárodní vztahy na čas oteplily a tudíž ani nebyla tak velká hrozba přímého vojenského střetu dvou velmocenských bloků. Toto období je ovšem charakteristické svým mírovým hnutím a

studentskými protesty, ve kterých se mnohdy projevovaly myšlenky protijaderného hnutí.

Základní literatura (10 nejdůležitějších titulů):

Aron Raymond. Historie XX. století. Academia, Praha 1999.

Luňák Petr. Západ: Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce. Libri, Praha 1997.

Wittner, Lawrence S. The Struggle against the Bomb, vol. 1: One World Or None: A History of the World Nuclear Disarmament Movement, through 1953. Stanford University Press, Stanford 1993.

Wittner, Lawrence S. The Struggle against the Bomb, vol. 2: Resisting the Bomb: A History of the World Nuclear Disarmament Movement, 1954-1970. Stanford University Press, Stanford 1997.

Wittner, Lawrence S. The Struggle against the Bomb, vol. 3: Toward Nuclear Abolition: A History of the World Nuclear Disarmament Movement, 1971 to the Present. Stanford University Press, Stanford 1999.

Články:

Ball S. J. Military Nuclear Relations between the United States and Great Britain under the Terms of the McMahon Act, 1946-1958. The Historical Journal, vol. 38, no. 2 (Jun.,1995), pp. 439-454.

Cambridge University Press. URL: <http://www.jstor.org/stable/2639991>

Clarke Michael. Does My Bomb Look Big In This? Britain's Nuclear Choice after Trident.

International Affairs, vol. 80, no.1 (Jan., 2004), pp. 49-62. Blackwell Publishing. URL:

<http://www.jstor.org/stable/3569293>

Schwartz Leonard E. Perspective on Pugwash. International Affairs, vol. 43, no. 3 (Jul., 1967), pp. 498-515. Blackwell Publishing. URL: <http://www.jstor.cz/stable/2613730>

Spinardi, Graham. Aldermaston and British Nuclear Weapons Development: Testing the "Zuckerman Thesis". Social Studies of Science, vol. 27, no. 4 (Aug.,1997), pp. 547-582. Sage

Publications, Ltd. URL: <http://www.jstor.org/stable/285558>

Steck Henry. The Re-Emergence of Ideological Politics in Great Britain: The Campaign for Nuclear Disarmament. The Western Political Quarterly, vol. 18, no. 1 (Mar.,1965), pp. 87-103.

University of Utah. URL: <http://www.jstor.org/stable/445657>

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Obsah

Úvod	2
1. Britská jaderná politika v mezinárodním kontextu	6
2. Kampaně za jaderné odzbrojení v letech 1958–1963	11
2. 1. Vznik a cíle CND	11
2. 1. 1. První britské protesty proti jaderným zbraním	11
2. 1. 2. Počátky CND	13
2. 2. Činnost CND v letech 1959–1963	15
2. 3. Spřízněné skupiny	18
2. 4. Členská základna	20
2. 5. Politické a společenské ohlasy hnutí	23
2. 5. 1. Labouristická strana	23
2. 5. 2. Reakce vlád	25
2. 5. 3. Reakce veřejnosti	27
3. Protijaderné hnutí v 60. a 70. letech	28
3. 1. Změny v jaderné politice	28
3. 2. Změny v Kampani za jaderné odzbrojení	30
4. Vývoj v otázce jaderných zbraní po roce 1978	31
5. Kampaně za jaderné odzbrojení v letech 1978–1987	35
5. 1. Opětovná obnova CND a jejích cílů	35
5. 2. Činnost CND v letech 1979–1987	37
5. 3. Spřízněné skupiny a mezinárodní spolupráce	41
5. 4. Členská základna	44
5. 5. Politické a společenské ohlasy hnutí	47
5. 5. 1. Labouristická strana a odbory	47
5. 5. 2. Reakce vlády	49
5. 5. 3. Reakce veřejnosti	51
Závěr	53
Summary	57
Použitá literatura	60
Seznam příloh	67
Přílohy	68

Úvod

Protesty proti jaderným zbraním představují zajímavý studenoválečný fenomén, o kterém se v české literatuře mnoho nedočteme. Knihy věnující se britským poválečným dějinám popisují převážně problém separatistů v Severním Irsku, nebo sociální nepokoje, které vrcholily tzv. „zimou nespokojenosti“ a roční stávkou horníků, s níž souvisí i hojně rozebíraný fenomén thatcherismu. Od druhé poloviny 50. let se přitom veřejná debata v ostrovním království stále častěji stáčela k nukleárnímu zbrojení, proti kterému v jistých etapách studené války protestovaly desetitisíce až statisíce lidí. Nejen v Británii, ale i jinde v západní a severní Evropě se protijaderné hnutí stalo významnou společenskou silou, jejíž protesty znepokojovaly nejen národní vlády, ale také hlavního spojence západní Evropy – Spojené státy. Tato mezera v české literatuře mě inspirovala k vlastnímu zpracování této problematiky. Ve své bakalářské práci jsem se soustředila na činnost hlavní protestní skupiny – britské Kampaně za jaderné odzbrojení (*Campaign for Nuclear Disarmament, CND*).

Tato organizace byla nejaktivnější ve dvou časových obdobích: v letech 1958–1963 (tzn. etapa vymezená vznikem CND a utišením první vlny protestů roku 1963) a 1978–1987 (postupnou obnovu činnosti Kampaně symbolizuje vydání petice proti neutronové bombě, protesty pomalu utichaly od poloviny 80. let až do roku 1987). Specifikace tématu se projevila také v upřesnění názvu práce, jenž byl původně velmi obecný: Hnutí za jaderné odzbrojení v poválečné Británii. Nyní se tedy budu soustředit na zmíněná dvě období, která se pokusím srovnat a vysvětlit, proč se protestů v 80. letech zúčastnilo více lidí než kdy dříve (podle organizátorů se největšího aldermastonského pochodu roku 1962 zúčastnilo 150 tisíc lidí, demonstrace v Hyde Parku měla v roce 1983 přilákat až 400 tisíc aktivistů, viz příloha č. 2). Nebudu zkoumat výhradně změny členské základny, ale pokusím se zvýšenou popularitu Kampaně zasadit do širších souvislostí, k nimž patří například vliv Labouristické strany nebo mezinárodní spolupráce. Na podobě protestů v 80. letech se jistě podepsaly také změny, kterými britská společnost procházela od 60. let – s tím souvisí emancipace mladých lidí a žen, popř. změna postoje k protestním akcím jako takovým. Zahrnutím vnitropolitických i zahraničních faktorů bych chtěla představit proměny britského vnímání nukleárních zbraní, což se nakonec projevilo na podpoře protijaderných protestů.

S takto vymezeným tématem souvisí také struktura a metoda mé práce. Tu tvoří dvě hlavní části, v nichž nejprve představuji mezinárodní souvislosti britského jaderného zbrojení, a poté navazují rozborem činnosti CND. Kapitoly věnované samotné Kampani jsou rozděleny do stejných menších oddílů, které by čtenáři měly umožnit snazší srovnání. Soustředit se budu zejména na (1) vznik, popř. obnovu CND, (2) její hlavní aktivity, (3) příčiny úpadku Kampaně a utišení protestů, (4) členskou základnu, (5) spřízněné skupiny a nakonec reakce (6) Labouristické strany, (7) vlády a (8) veřejnosti. Pro udržení kontextu jsem mezi tyto hlavní části vložila jednu menší kapitolu, která se věnuje světovému dění a protijadernému hnutí v 60. a 70. letech. Jelikož se věnuji jednomu fenoménu ve dvou časových obdobích, rozhodla jsem se při psaní využít metodu diachronní komparace. Z tohoto důvodu jsem rozčlenila obě hlavní části do stejných kapitol, abych tak čtenáři nabídla snazší orientaci ve srovnávaných aspektech. Samotnou komparaci jsem se pro lepší přehlednost rozhodla zahrnout do závěru práce, kde budu moci rovnou představit výsledky, ke kterým jsem během psaní dospěla.

Dostupné zdroje v českém jazyce se většinou věnují zahraničně politickým aspektům nukleárního odzbrojení, o jeho vlivu na společnost se zde ovšem mnoho nedočteme. Proto jsem při psaní využívala Wittnerovu trilogii „*The struggle against the bomb*“, která rozsáhle popisuje celosvětové hnutí za jaderné odzbrojení. Autor se nevěnuje pouze samotné činnosti protiatomového hnutí, zabývá se také mezinárodním kontextem, společenskou reflexí protestů a reakcemi vlády. V tomto ohledu by čtenář zřejmě těžko nacházel obsáhlejší dílo, v případě zájmu o jedinou zemi je ale nucen číst i velké množství informací, které s jeho zájmem souvisejí jen okrajově. Autor také používá množství dat, které zveřejňovali samotní aktivisté a informace tak mohou být trochu zkreslené – to se projevovalo zejména u odhadů počtu účastníků na demonstracích. Výše popisovaná trilogie je jediným zdrojem, který mě provázel po celou dobu psaní. Ostatní knihy a články jsem využívala převážně při získávání informací k dílčím problémům nebo kratším časovým obdobím. Ke kapitole věnované přelomu 50. a 60. let jsem využívala Taylorovy knihy: „*Against the bomb: The British peace movement 1958–1965*“ a „*The protest makers. The British Nuclear Disarmament Movement of 1958-1965, Twenty Years On.*“ Zde jsem kromě popisu těch nejdůležitějších protestů našla také bližší informace o samotných aktivistech, ačkoli jejich profilu se věnoval především Parkin ve své knize: „*Middle class radicalism: The*

social bases of the British Campaign for Nuclear Disarmament. “ Tato studie se ovšem zaměřuje pouze na první období činnosti Kampaně, zatímco 80. léta lépe reflektuje Sussmanův a Steelův článek: „*Support for protest methods and political strategies among peace movement activists: Comparing the United States, Great Britain and the Federal Republic of Germany.*“ Českou literaturu jsem využívala nejčastěji v nezbytných kapitolách věnovaných historickému kontextu, zejména přehledu odzbrojovacích jednání. Při hledání informací o veřejném mínění a společenské reflexi CND jsem obvykle pracovala s dobovým tiskem, zde jsem ale narazila na archivní omezení – pouze deník *The Times* nabízí elektronický archiv, který sahá až do padesátých let, ostatní noviny v databázích zveřejňují svá vydání až od let osmdesátých, i když některé stěžejní články bývají s odstupem času znovu přetiskovány (to se týká například textu J. B. Priestleyho: „Británie a jaderné bomby“, který je považován za podnět k založení CND). Původní znění klíčových odzbrojovacích smluv je většinou volně dostupné na internetu, stejně jako některé filmy s atomovou tematikou. Podařilo se mi také získat přístup do elektronické databáze *University College London*, díky které jsem mohla pátrat i v parlamentních archivech. Zde se mi podařilo nalézt např. výroční zprávy londýnské policie, která prezentovala vlastní údaje o demonstracích a počtech jejich účastníků. Ve chvíli, kdy jsem v literatuře nemohla najít nějakou důležitou informaci, pomohli mi samotní představitelé protijaderného hnutí. O tradičním financování Kampaně mě v e-mailové korespondenci poučil Luke Massey, dnešní vedoucí národní kanceláře CND. O pozici Kampaně za jaderné odzbrojení v celoevropském hnutí mě informoval Mient Jan Faber, někdejší předseda holandské protijaderné Mezicírkevní mírové rady (*Interkerkelijk Vredesberaad*, IKV). V současné době může být také zajímavý příspěvek vysoké představitelky Evropské unie pro zahraniční věci a bezpečnostní politiku Catherine Ashtonové ve sborníku *The CND story: The first 25 years of CND in the words of the people involved* (vydaného roku 1983).

Vzhledem k omezenému rozsahu bakalářské práce jsem se nemohla zcela podrobně věnovat všem politickým aspektům jaderného zbrojení, nesoustředila jsem se např. na rozdílné bezpečnostní strategie, se kterými v průběhu studené války přicházely zejména Spojené státy. Stejně tak nijak detailně nerozebírám technické rozdíly různých druhů nukleárních zbraní, jelikož je v kontextu celé práce nepovažuji za zcela nezbytné. Soustředím se především na občanskou opozici vůči jadernému zbrojení a domnívám

se, že ani všichni tehdejší aktivisté neměli při svých protestech k dispozici úplné a podrobné informace o atomových zbraních. Oproti původnímu záměru jsem se příliš nevěnovala umělecké reflexi protestů proti nukleárnímu zbrojení, neboť toto samotné téma by zřejmě vydalo na samostatnou knihu.

1. Britská jaderná politika v mezinárodním kontextu

První kapitola mé práce se věnuje britskému poválečnému vývoji až do roku 1963, kdy byla podepsána první smlouva omezující jaderné zbrojení. V textu se zaměřuji na atomový výzkum a zbrojní výrobu ve Spojeném království, s ohledem na vztahy s USA. Padesátá léta jsou obdobím, kdy se Británie musela vyrovnat s postupnou ztrátou impéria, na což reagovala hledáním nové pozice ve světě. Podle tehdejších vládních představitelů jí právě vlastnictví jaderné zbraně mohlo dodat na významu.¹

Britští vědci se během 2. světové války podíleli na britsko-kanadsko-americkém projektu *Manhattan*, který vedl k sestrojení první atomové bomby. V souvislosti s ním došlo v letech 1943–1944 k podepsání několika dohod mezi britským premiérem Winstonem Churchillem (1940–1945) a americkým prezidentem Franklinem D. Rooseveltem (1933–1945).² Tato ujednání zaručovala úplnou výměnou informací o jaderném programu, obě strany se navíc zavázaly neposkytovat výzkumná data třetím státům. Nový prezident Harry S. Truman (1945–1953) ale tyto dohody po skončení války přehlížel.³ Již 1. srpna 1946 podepsal Zákon o jaderné energii (zvaný také McMahonův zákon),⁴ podle kterého nesměla americká vláda poskytovat jiným státům informace o svém pokroku ve výzkumu jádra.⁵

Britsko-americká atomová spolupráce tím byla narušena a Britům tak po válce chyběly klíčové informace, s jejichž využitím by mohli sestrojít vlastní jadernou zbraň. Až do roku 1949 měli ale britští vědci přístup k takovým výsledkům amerického výzkumu, jež přímo nevedly k výrobě bomby – tato výsada byla spojená s dočasnou dohodou mezi Británií a USA o americkém přístupu ke zdrojům uranu v Belgickém

¹ MORGAN, Kenneth O. a kol. *Dějiny Británie*. NLN, Praha 2008, s. 498-500.

² Např. Quebecká dohoda z roku 1943 a Dohoda z Hyde Parku (ve státě New York, nacházelo se zde Rooseveltovo venkovské sídlo) z roku 1944. Zdroj: ARNOLD, Lorna; SMITH, Mark. *Atomic policies and policy makers: Britain, Australia and the Bomb*. Palgrave Macmillan, Basingtoke 2006, s. 3, 6. Dostupné online: <http://www.palgrave.com/pdfs/1403921024.pdf> (ověřeno k: 19. 4. 2011).

³ Jedním z důvodů změny amerického postoje byla také jedna z prvních špiónských afér atomového věku: britský vědec Alan Nunn May, který během války pracoval na jaderném výzkumu v Kanadě, přiznal, že předával Sovětům informace o pokroku ve využívání atomové energie. Viz GOLDBERG, Alfred. *The atomic origins of the British nuclear deterrent*. *International Affairs*, vol. 40, no. 20 (1964), s. 410-416.

⁴ PAGEDAS, Constantine A. *Anglo-American strategic relations and the French problem, 1960-1963: A troubled partnership*. Frank Cass, London 2000, s. 10-11.

⁵ *Atomic Energy Act of 1946 (Public Law 585, 79th Congress)*. Dostupné online: <http://www.osti.gov/atomicenergyact.pdf> (ověřeno k: 11. 4. 2011).

Kongu.⁶ Prodloužení této smlouvy ale zabránila aféra „nejdůležitějšího z vyzvědačů atomového věku“ Klause Fuchse.⁷ Nadále však fungovala vojenská kooperace mezi oběma státy, což se projevilo například na úspěšném fungování leteckého mostu během První berlínské krize (červen 1948 – květen 1949). Ve stejném období došlo k dohodě o umístění amerických bombardérů B-29 (schopných nést atomové pumy) na britské půdě.⁸

Rozhodnutí o britském nezávislém jaderném programu vzešlo z jednání Attleeho úzké vládní komise zvané Gen 75 a nutnost výroby atomové zbraně byla formulována na začátku roku 1947.⁹ Ovšem již v říjnu 1945 premiér Attlee (1945–1951) oznámil záměr vybudovat výzkumnou laboratoř v Harwellu, kde měli vědci rozvíjet všechny aspekty využití atomové energie.¹⁰ Brzy se však projevila potřeba postavit nové zařízení, které by se věnovalo výhradně výrobě zbraní – tím se stal *Atomic Weapons Establishment* v Aldermastonu, vzdáleném přibližně 80 km západně od Londýna. Pojem „Aldermaston“ se stal nejen synonymem pro vědce věnující se vývoji jaderných zbraní, ale také pro pravidelné velikonoční protesty proti nukleárnímu programu. Stavba nové instituce byla zahájena v dubnu 1950, většina výroby se sem přesunula do roku 1955.¹¹

V září 1949 provedli Sověti svůj první úspěšný test atomové bomby. Konzervativci využili této nukleární zkoušky ke kritice současné vlády, jejíž jaderný program dosud probíhal v utajení, a tudíž se zdálo, že Británie nedosahuje ve vývoji vlastní zbraně žádného pokroku. Přitom ve chvíli, kdy W. Churchill znovu usedl na

⁶ Británie si zajistila přístup k uranovým dolům v Belgickém Kongu během 2. světové války, kdy belgická exilová vláda sídlila v Londýně. Správa dolů probíhala na základě společných belgicko-britsko-amerických dohod, které měly zajistit ochranu zdrojů uranu před případnou německou invazí. Američané se v Belgickém Kongu vylodili v září 1942 a vyjednali si využití až tří čtvrtin veškeré těžby uranové rudy, konžský uran byl poté využit v projektu *Manhattan*. Viz HELMREICH, Jonathan E. *United States relations with Belgium and the Congo, 1940–1960*. Associated University Presses, Cranbury 1998, s. 43-45. LUŇÁK, Petr. *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*. Libri, Praha 1997, s. 58.

⁷ Fuchs byl původem Němec, který se přes Británii dostal až do centra americké výroby atomové bomby – Los Alamos. Přitom již od roku 1941 předával tajné informace Sovětům. V letech 1946–1949 pracoval jako vedoucí britské jaderné laboratoře v Harwellu, v létě 1949 ale jeho výzvědnou činnost odhalily americké tajné služby. Aféra je popsána v knize: HALBERSTAM, David. *Černobílé desetiletí: Padesátá léta a Spojené státy*. Prostor, Praha 2002, s. 46-52.

⁸ Tato letadla byla oficiálně v britské vlastnictví, v případě války by ale spadaly pod americké velení. BALL, S. J. Military nuclear relations between the United States and Great Britain under the terms of the McMahon Act, 1946–1948. *The Historical Journal*, vol. 38, no. 2 (1995), s. 442-444.

⁹ ARNOLD, L.; SMITH, M. *Atomic policies...* s. 8.

¹⁰ GOLDBERG, A. *The atomic origins...* s. 421-422.

¹¹ V roce 1956 Aldermaston zaměstnával již 4 tisíce pracovníků, z toho bylo 225 vědců. SPINARDI, Graham. Aldermaston and British nuclear weapons development: Testing the ‘Zuckerman thesis’. *Social Studies of Science*, vol. 27, no. 4 (1997), s. 551-553.

premiérské křeslo (1951–1955), stála již Británie na prahu získání nukleární zbraně. První úspěšná jaderná zkouška proběhla v říjnu 1952.¹²

Jakmile se Británie stala třetí jadernou mocností, nemínila zůstat pozadu ve vývoji nových zbraní. V červenci roku 1954 byl parlament informován o záměru sestrojít vodíkovou bombu.¹³ O měsíc později byl v USA schválen nový zákon umožňující spolupráci se státy, které v nukleárním výzkumu dosáhly nezávislého pokroku. Následně Američané nabídli Britům informace, které by jim umožnily upravit své bombardéry tak, aby byly kompatibilní s americkými jadernými hlavicemi. Britové se ale vyhýbali výhradní závislosti na americké technologii. Pokračovali ve vlastní výrobě vodíkové zbraně,¹⁴ avšak s využitím dat, které jim Američané poskytli.¹⁵ K úspěšnému testu termonukleární bomby došlo v květnu 1957 na Vánočním ostrově a pozice britské vlády tak ve vyjednávání s USA získala na vážnosti.¹⁶

V reakci na jaderný program vznikaly strategické plány, podle kterých by se vláda řídila v případě jaderné války. Existovala i možnost, že by byla Británie náhle donucena k jednostranné akci, v tom případě by Britové nejspíš využili svého jaderného arzenálu k útoku na sídla sovětské vlády a obydlené oblasti.¹⁷ Premiér mohl dát podnět k přípravám na jadernou válku v souvislosti s varováním tajných služeb o hrozícím útoku. Takové varovné zprávy dostávala vláda již 6. listopadu 1956 v souvislosti se Suezskou krizí.¹⁸ O sovětských vojenských přípravách informoval vrchní velitel spojených britsko-francouzských jednotek, na zásah se začala připravovat armáda i námořnictvo. Poplašné zprávy rozšiřovaly i tajné služby. Jejich informace se později

¹² LUŇÁK, P. *Západ...* s. 60.

¹³ HENNESSY, Peter. *The Prime Minister: The office and its holders since 1945*. Penguin Books, London 2001, s. 111.

¹⁴ BALL, S. J. *Military nuclear relations...* s. 449-451.

¹⁵ Americká bomba *Mark 28* tak dala vzniknout britské střele *Blue Steel* a vodíkové bombě *Yellow Sun*. SPINARDI, Graham. *Aldermaston and British nuclear weapons...* s. 551.

¹⁶ Premiér Macmillan na úspěšnou jadernou zkoušku reagoval slovy: „Uvolnilo to atmosféru v politickém smyslu, ačkoli ji to fyzicky mohlo trochu znečistit.“ Cit. dle: WITTNER, Lawrence S. *The struggle against the bomb. Volume two, Resisting the bomb: A history of the world nuclear disarmament movement, 1954–1970*. Stanford University Press, Stanford 1997, s. 162.

¹⁷ V letech 1958–1959 byl tento plán připraven na útok proti 30–40 městům, 15 z nich mělo mít více než 600 tisíc obyvatel, dalších 25 vybraných měst mělo přesahovat 400 tisíc obyvatel. V případě použití vodíkové bomby se počítalo s lidskými ztrátami od 135 tisíc do 8 milionů mrtvých, odhadován byl stejný počet zraněných. Taková jednostranná akce byla závislá na rozhodnutí premiéra. HENNESSY, P. *The Prime Minister...* s. 111-114.

¹⁸ Po společném britsko-francouzském postupu v Suezu vznikly obavy ze sovětské intervence, obzvlášť poté, co Spojené státy tento krok svých západních spojenců nepodpořily. Stručný popis krize je dostupný zde: NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století (II.)*. Nakladatelství Aleš Skřivan ml., Praha 2000, s. 81-82.

nepotvrdily, měly však vliv na politické rozhodování.¹⁹ Zásah v Suez se setkal s nepochopením nejen na mezinárodní, ale také na domácí scéně – nejhlásitější kritika se ozývala ze strany labouristů.²⁰ Suezská porážka byla psychologickou ranou pro všechny, kdo se domnívali, že Británie je stále světovou supervelmocí, která si může dovolit jednat samostatně.

Již na počátku roku 1957 navrhl nový premiér Harold Macmillan (1957–1963) snížit rozpočet na konvenční zbraně a založit britskou obranu na těch jaderných.²¹ Zároveň usiloval o užší spolupráci s USA, již vláda odůvodňovala následovně: „Spojené státy budou jedinou mocností schopnou podporovat naše zájmy ve světě... Staneme se stále závislejšími na její podpoře... a náš status (...) bude hlavně záviset na jejich připravenosti jednat s námi jako s nejbližším spojencem.“²² Ovšem ještě než byla Británie zcela hotova se svými testy termonukleární zbraně, oznámil Sovětský svaz pozastavení vlastního testování (31. března 1958) a OSN vydala zprávu o zdravotních dopadech jaderných zbraní.²³ O přerušení svých zkoušek uvažovaly i Spojené státy, které nakonec ke stejnému kroku přesvědčily i Spojené království. Zároveň byl v červenci 1958 přijat dodatek k McMahonovu zákonu – došlo k obnovení atomové spolupráce mezi oběma státy a Američané získali možnost využívat jaderné základny na britské půdě.²⁴ Britové tak získali záruku, že nezůstanou technologicky pozadu, i když nebudou moci své zbraně testovat.²⁵ Viditelně se tak od doby Suezské krize zlepšila komunikace mezi představiteli obou států, zesílená spolupráce západních mocností byla také reakcí na sovětské vypuštění *Sputniku* v říjnu 1957.²⁶

¹⁹ HENNESSY, P. *The Prime Minister...* s. 136-137.

²⁰ STECK, Henry J. The re-emergence of ideological politics in Great Britain: The Campaign for Nuclear Disarmament. *The Western Political Quarterly*. Vol. 18, no. 1 (1965), s. 97-98.

²¹ Tato strategie byla formulována v Sandysově zprávě, analýzu jejího obsahu lze nalézt zde: TAYLOR, Claire. *A brief guide to previous British defence reviews*. SN/IA/5714, s. 3-5. House of Commons Library. Dostupné online: <http://www.parliament.uk/briefingpapers/commons/lib/research/briefings/sn-ia-05714.pdf> (ověřeno k: 19. 4. 2011).

²² Cit. dle: REES, Wyn. Britain's contribution to global order. In: CROFT, Stuart et al. *Britain and defence 1945–2000: A policy re-evaluation*. Longman, Harlow 2001, s. 36.

²³ *Report of the United Nations Scientific Committee on the effects of atomic radiation*. General Assembly Official Records: Thirteenth session Supplement No. 17 (A/3838). New York, 1958. Dostupné online: http://www.unscear.org/docs/reports/1958,%2013th%20session%20%28Suppl.%20No.17%29/1958final-1_unscear.pdf (ověřeno k: 11. 4. 2011).

²⁴ LUNÁK, P. *Západ...* s. 164.

²⁵ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume two...* s. 163-165.

²⁶ Více informací o sovětsko-amerických vztazích v reakci na program *Sputnik* viz HALBERSTAM, David. *Černobílé desetiletí...* s. 547-565.

V listopadu 1958 vypukla Druhá berlínská krize, která z pohledu Britů znamenala hrozbu nového válečného konfliktu přímo na evropském kontinentě.²⁷ Pro svou geografickou blízkost ji vnímali dokonce intenzivněji než pozdější střet supervelmocí kvůli umístování sovětských raket středního doletu na Kubě. Karibská krize, kterou svět napjatě sledoval od poloviny října 1962, znamenala pro Británii zejména opatrné jednání premiéra Macmillana, který byl v následujících týdnech v neustálém kontaktu s americkým prezidentem.²⁸ Zažehnání hrozící atomové války bylo symbolickým předělem ve vnímání nukleárního nebezpečí – bylo zřejmé, že světový konflikt není nevyhnutelný a obě strany jsou ochotné jednat dříve, než sáhnou po svých jaderných zbraních.

V prosinci 1962 se prezident Kennedy (1961–1963) a premiér Macmillan sešli v Nassau na Bahamách, kde uzavřeli dohodu o vyzbrojení britských ponorek americkými jadernými raketami *Polaris*. Kennedy ještě nějakou dobu uvažoval o částečné integraci jaderných zbraní pod velením NATO, Británie si ale podržela možnost nezávislého použití raket, pokud by byla ohrožena bezpečnost země.²⁹ Nákup amerických zbraní kritizovali zastánci nezávislého jaderného programu, slavným se stal například výrok Harolda Wilsona, který tento obranný systém nazýval „takzvaně britským, takzvaně nezávislým, takzvaně odstrašujícím.“³⁰

Roku 1963 došlo k prvnímu průlomů v otázce nukleárního odzbrojení. Tento mezník symbolizuje Smlouva o zákazu pokusů s jadernými zbraněmi v ovzduší, kosmickém prostoru a pod vodou. V srpnu 1963 ji v Moskvě podepsali představitelé Spojeného království, USA a SSSR.³¹ Tato dohoda uklidnila veřejnost obávající se zejména zdravotních rizik spojených s nukleárními zkouškami. Protijaderní aktivisté viděli smlouvu jako úspěšný výsledek protiatomové debaty, kterou pomohli rozdmýchat. Ozývali se ale také kritici smlouvy, kteří upozorňovali především na

²⁷ Průběh krize a bližší souvislosti popisuje: NÁLEVKA, V. *Světová politika ve 20. století (II.)*... s. 195-198.

²⁸ Více informací k britské pozici v Karibské krizi viz HENNESSY, P. *The Prime Minister*... s. 118-131.

²⁹ Kennedy navrhoval plán Mnohostranné jaderné síly (*Multilateral Force*), která měla pod společným velením sdružovat evropské jaderné zbraně a část amerického arzenálu. Proti tomuto návrhu vystupovali britští a francouzští představitelé. Washington se tohoto plánu definitivně vzdal po podepsání Smlouvy o zákazu rozšiřování jaderných zbraní (*Non-Proliferation Treaty*) roku 1968. LUŇÁK, P. *Západ*... s. 177-197.

³⁰ “The so-called British, the so-called independent, the so-called deterrent.” Cit. dle: CROFT, Stuart. Britain’s nuclear weapons discourse. In: CROFT, S. et al. *Britain and defence 1945–2000*... s. 72.

³¹ *Treaty banning nuclear weapons tests in the atmosphere, outer space and under water*. Dostupné online: http://www.nuclearfiles.org/menu/library/treaties/partial-test-ban/trty_partial-test-ban_1963-10-10.htm (ověřeno k: 12. 4. 2011).

skutečnost, že se k podpisu později nepřipojily nové jaderné mocnosti – Francie a Čína³² – a na to, že nedošlo k omezení testů pod zemským povrchem.³³

2. Kampaň za jaderné odzbrojení v letech 1958–1963

2. 1. Vznik a cíle CND

Následující kapitola naznačuje vývoj v postoji proti jaderným zbraním po druhé světové válce až do vzniku Kampaně za jaderné odzbrojení (*Campaign for Nuclear Disarmament*, CND) roku 1958. Věnuji se nejvýznamnější opozici vystupující proti britskému jadernému programu, který jako první kritizovali pacifisté, levicoví labouristé, komunisté a vědci. V reakci na nukleární testy vznikly organizace, které lze považovat za institucionální předchůdce CND. Do této kapitoly jsem zahrнула také první rok činnosti Kampaně, která si teprve definovala své cíle a způsoby protestu.

2. 1. 1. První britské protesty proti jaderným zbraním

Protijaderní aktivisté mohli navázat na britskou tradici pacifistického hnutí, které v zemi působilo v meziválečném období. Tehdy vznikla nejvýznamnější mírová organizace Svaz pro závazek k míru (*Peace Pledge Union*, PPU), který organizoval první demonstrace proti nukleárnímu programu, zejm. nově vyvíjené vodíkové bombě. Bezprostředně po skončení 2. světové války ovšem problematika jaderných zbraní zatím nepoutala velkou pozornost, i samotní pacifisté se věnovali především problémům s obnovou poválečné Evropy.³⁴

V reakci na termonukleární testy vznikla v dubnu 1954 Národní kampaň k vodíkové bombě (*Hydrogen Bomb National Campaign*), ve které byli zastoupeni labourističtí poslanci, představitelé církví, mírových a dělnických organizací. K této skupině se připojil i L. John Collins, budoucí předseda CND.³⁵ Národní kampaň vydala petici, kterou podepsal na 1 milion lidí, jejím obsahem byla ale pouze výzva na

³² Západní představitelé se pokoušeli začlenit do smlouvy také čínský jaderný program, Čína ale nebyla ochotná k jednání – sám Chruščov údajně přiznal, že v otázce čínského atomového výzkumu nemůže nic dělat. WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume two...* s. 422.

³³ TAYLOR, Richard. *Against the bomb: The British peace movement 1958–1965*. Clarendon Press, Oxford 1988, s. 107.

³⁴ WITTNER, Lawrence S. *The struggle against the bomb. Volume one, one world or none: A history of the world nuclear disarmament movement through 1953*. Stanford University Press, Stanford 1994, s. 84–89.

³⁵ TAYLOR, Richard; PRITCHARD, Colin. *The protest makers. The British Nuclear Disarmament Movement of 1958–1965, Twenty Years On*. Pergamon Press, Oxford 1980, s. 4.

uspořádání mezinárodní konference, která by se věnovala jadernému odzbrojení a posílení OSN.³⁶

Další důležitou skupinou byli vědci, které reprezentoval především Bertrand Russell a Joseph Rotblat.³⁷ Bertrand Russell, známý fyzik a matematik, využil svých osobních kontaktů a roku 1955 se mu podařilo získat podporu Alberta Einsteina, s nímž následně vydal manifest, který měl informovat veřejnost o nebezpečí jaderné války. Pod toto prohlášení se podepsala řada významných vědců a laureátů Nobelovy ceny, což dokumentu dodalo na vážnosti.³⁸ Přes svou kritiku jaderných zbraní vědci podporovali rozvoj atomové energie, je-li využita k mírovým účelům. K účasti na zbrojní výrobě ale měli mnozí vědci již své výhrady.³⁹ Známou vědeckou iniciativou byly odborné konference *Pugwash*, nazvané podle svého prvního místa konání v červenci 1957 v kanadském Novém Skotsku.⁴⁰ Debat se účastnili desítky vědců ze západního i východního bloku. Konference se věnovaly tématům nukleární hrozby, nutnosti rozsáhlého odzbrojení a vědecké zodpovědnosti, vědci se ve svých příspěvcích ovšem zabývali především dohledem nad jaderným arzenálem a možnostem odzbrojení. Pozice delegátů se většinou lišila – zatímco východoevropští vědci zpravidla zastupovali svou vládu a měli její podporu, západní političtí představitelé do vědeckého obsazení příliš nezasahovali⁴¹ a ke konferencím se stavěli spíše rezervovaně.⁴²

³⁶ MINNION, John; BOLSOVER, Philip, eds. *The CND story: The first 25 years of CND in the words of the people involved*. Allison and Busby Limited, London 1983, s. 11-12.

³⁷ Rotblat byl jediným vědcem, který přerušil svou účast na projektu Manhattan. Svou vědeckou činnost později soustředil na možnosti odzbrojení a zdravotní dopady jaderné energie. Viz *Nuclear Files: Joseph Rotblat*. Dostupné online: http://www.nuclearfiles.org/menu/library/biographies/bio_rotblat-joseph.htm (ověřeno k: 12.4.2011).

³⁸ Krátce po vydání manifestu vznikla také tzv. Deklarace z Mainau, kterou iniciovali němečtí vědci Max Born a Otto Hahn. Pod deklaraci upozorňující na nebezpečí, jaké s sebou v současné době může nést vědecký výzkum, se podepsalo na 52 laureátů Nobelovy ceny, přesto už dokument nepřitáhl takovou podporu jako Russellův a Einsteinův manifest. WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume two...* s. 5-7.

³⁹ Asociace jaderných vědců (*Atomic Scientists' Association*) např. v letech 1947–1948 spolupracovala na přípravě výstavy „Atomový vlak.“ Podle Wittnera neměli vědci s podporou takového projektu problém, pro britskou vládu ale bylo údajně obtížné sehnat vědce na vývoj vodíkové bomby. Viz WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume one...* s. 90-92.

⁴⁰ Hlavní iniciativu při organizaci konferencí měl Joseph Rotblat, tato setkání by se ale patrně nemohla odehrát bez finanční podpory kanadského bankéře a podnikatele Cyruse Eatona. Ten financoval konference ale jen do roku 1959, vědci se začali obávat, že by jim mohlo uškodit Eatonovo kontroverzní prosovětské vystupování. Viz SCHWARTZ, Leonard E. *Perspective on Pugwash. International Affairs*, vol. 43, no. 3 (1967), s. 499-500.

⁴¹ Britské ministerstvo zahraničí se ale roku 1959 rozhodlo, že by se konferencí měl účastnit také někdo z *Atomic Energy Authority*, aby kontroloval, zda-li nejsou setkání zneužívána ke komunistické propagandě. Viz WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume two...* s. 354.

⁴² SCHWARTZ, L. E. *Perspective on Pugwash...* s. 498-507.

Odporu vůči jaderným zbraním využila také britská komunistická strana. Ta získala stěžejní vliv v Britském mírovém výboru (*British Peace Committee, BPC*), který se na jaře 1950 připojil ke Stockholmské výzvě. Bezpodmínečný zákaz atomové bomby v Británii svým podpisem podpořil na 1 milion lidí, BPC ale byl kvůli svému spojení s komunisty uvržen do izolace.⁴³ Protesty komunistických aktivistů byly veřejností vnímány jen jako jeden z nástrojů sovětské politiky, BPC se přitom podařilo získat i některé nekomunistické intelektuály, jakým byl například J. B. Priestley, spisovatel a jeden ze zakládajících členů CND.⁴⁴

Za přímou institucionální předchůdkyni CND je považována Národní rada pro zákaz testů jaderných zbraní (*National Council for the Abolition of Nuclear Weapons Tests, NCANWT*). Její ustavující schůzka se konala v listopadu 1956 v Londýně a Rada si dala za úkol působit na britskou vládu, aby přispěla k mezinárodnímu jednání o zákazu jaderných zkoušek. Hlavní tón této kampaně byl morální, skupině se tak podařilo získat působivý seznam příznivců, s jejichž pomocí mohla lobbovat u politických stran.⁴⁵ Protestní hlasy se ozvaly v souvislosti s britským záměrem otestovat vlastní vodíkovou bombu. Tehdy vznikl Výbor pro přímou akci (*Direct Action Committee, DAC*), který považoval politické vyjednávání za neúčinné a úspěch protijaderného hnutí viděl v přímých, mimoparlamentních protestech.⁴⁶ NCANWT tedy mohla směřovat za stejným cílem jako DAC, komunisté nebo pacifisté, ale s žádnou z těchto skupin se přímo neztotožňovala.

2. 1. 2. Počátky CND

Za spouštěč událostí, který vedl k založení Kampaně za jaderné odzbrojení, je považován článek spisovatele a dramatika J. B. Priestleyho otištěný 2. listopadu 1957 v týdeníku *New Statesman*. Jeho příspěvek s názvem „Británie a jaderné bomby“ vyvolal bouřlivé reakce, a tak se tehdejší šéfredaktor Kingsley Martin rozhodl k tomuto tématu uspořádat informační schůzku.⁴⁷ Ta se konala 16. ledna 1958 v domě budoucího

⁴³ MINNION, J.; BOLSOVER, P., eds. *The CND story...* s. 11.

⁴⁴ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume one...* s. 197-201.

⁴⁵ TAYLOR, R. *Against the bomb...* s. 5-10.

⁴⁶ DAC vznikl v reakci na individuální protest aktivisty Harolda Steela, který se rozhodl doplout k Vánočnímu ostrovu, kde se britská jaderná zkouška měla konat. DAC organizoval sbírku na jeho plavbu. Viz MINNION, J.; BOLSOVER, P., eds. *The CND story...* s. 13.

⁴⁷ V tomto článku se mimo jiné psalo: „Ačkoli je pravda, jak tvrdil pan Bevan, že nezávislá akce ze strany naší země, zakázat jadernou bombu, přivede našeho ministra zahraničí do těžké situace, většina z nás by upřednostnila zmateného a přepracovaného ministra zahraničí než zemi, která se má změnit v radioaktivní pohřebiště.“ Priestley dále také zmiňoval britské vítězství ve světové válce: „Sami jsme se postavili

předsedy CND, Johna Collinse.⁴⁸ Samotná Kampaň byla oficiálně založena 17. února 1958 na shromáždění v londýnské Central Hall. Kromě Collinse patřila k nejdůležitějším postavám CND jeho tajemnice Peggy Duffová. Nová organizace si dala za úkol vytvářet tlak na britskou vládu, s jejíž pomocí by mělo dojít ke snížení jaderného nebezpečí a zastavení závodů ve zbrojení i za cenu jednostranné akce ze strany Británie. Vláda by se měla snažit prosadit mezinárodní jednání, která by vedla k (1) zastavení dalších jaderných testů a (2) zákazu budování nových základen, (3) ke zřízení neutrálních a bezjaderných zón, (4) zákazu výroby jakýchkoli nukleárních zbraní a (5) znemožnění šířit zbraně do dalších států. Kabinet měl zároveň zajistit, aby nad územím Spojeného království nepřelétaly letouny nesoucí jaderné hlavice.⁴⁹ Brzy se ukázalo, že širší spektrum příznivců CND se shodne zejména na požadavku britského jednostranného odzbrojení.⁵⁰

Podobně jako NCANWT a církevní představitelé se i nová Kampaň snažila zdůrazňovat své morální působení. Členové CND zastávali názor, že by se Británie jako třetí jaderná mocnost měla vzdát svých jaderných zbraní a tím by dala jasný podnět k mnohostrannému odzbrojení.⁵¹ Morální apel byl také úspěšnou strategií, jak mohla CND získat širší spektrum sympatizantů, aniž by se nějak politicky profilovala.⁵² Na tomto místě je nutné podotknout, že vedení Kampaně nepatřilo k nezkušeným, apolitickým idealistům – většina vedoucích postav se již dříve zapojila do jiných protestních hnutí, pravidelně publikovala, spolupracovala s Labouristickou stranou a 19 členů vedení se objevilo v tehdejší *Who's Who*. Skutečnost, že se jednalo o známé osobnosti, pomohla přilákat řadu sponzorů i zájem veřejnosti.⁵³ Na základě přečtené

Hitlerovi a sami se také můžeme vzepít tomuto jadernému šílenství...“ Zdroj: PRIESTLEY, J. B. Britain and the nuclear bombs. *New Statesman*, 2. listopadu 1957. Dostupné online:

<http://www.newstatesman.com/society/2007/02/nuclear-world-britain-power> (ověřeno k: 9. 4. 2011).

⁴⁸ Mezi nejznámější osobnosti, které byly na schůzku pozvány, patří Bertrand Russell, J. B. Priestley se svou manželkou Jacquettou Hawkes, George Kennan, profesor a jaderný fyzik P. M. S. Blackett a Denis Healey, labouristický poslanec a budoucí ministr obrany (1964–1970) a financí (1974–1979). John Collins byl kanovníkem v katedrále svatého Pavla v Londýně, v literatuře je tedy obvykle osloven jako Canon Collins. Viz TAYLOR, R.; PRITCHARD, C. *The protest makers...* s.6.

⁴⁹ Ačkoli aktivisté považovali toto první setkání za úspěšné, J. B. Priestley si stěžoval na nedostatečnou pozornost ze strany médií. Viz Campaign for Nuclear Disarmament: Mr. Priestley Speaks of Press “Boycott”. *The Times*, 24. února 1958.

⁵⁰ TAYLOR, R. *Against the bomb...* s. 24-27.

⁵¹ J. B. Priestley např. zastával názor, že by tak Británie mohla představovat třetí alternativu v bipolárním světě – její politická tradice a mezinárodní zkušenosti by jí zajistily výhodnou vyjednávací pozici a menší národy by k ní mohly vzhlížet. Existovali i tací, kteří vnímali unilateralismus jako důkaz britské výjimečnosti a její nezávislosti na USA. Viz TAYLOR, R.; PRITCHARD, C. *The protest makers...* s. 55. TAYLOR, R. *Against the bomb...* s. 311.

⁵² TAYLOR, R.; PRITCHARD, C. *The protest makers...* s. 53-54.

⁵³ TAYLOR, R. *Against the bomb...* s. 34-44.

literatury jsem nenalezla žádné kontroverze ve financování Kampaně – CND svou činnost tradičně platí z členských příspěvků, veřejných dotací a darů svých příznivců.⁵⁴

Kampaň začala krátce po svém vzniku organizovat setkání po celé zemi, což jí získalo příznivce i potřebné finance. Zároveň začaly vznikat spřátelené skupiny, např. na univerzitách nebo ve vědecké obci, brzy vznikla i ženská skupina CND. Důkazem, že Kampaň získává pozornost širší veřejnosti, byly i okolnosti vzniku jejího loga. V době, kdy se plánoval první pochod do Aldermastonu, kontaktoval organizátory umělec Richard Holtom, který CND nabídl svůj nový symbol. Zlomený kříž uzavřený v kruhu v sobě ukrýval hned dva významy – v první řadě šlo o spojení semaforových signálů pro písmena N a D (odkazující na jaderné odzbrojení – *nuclear disarmament*) a zároveň vyjadřoval lidské zoufalství nad světem stojícím na prahu jaderné katastrofy.⁵⁵ Dnes je toto logo obecně známé jako mírový symbol (viz příloha č. 1).

Velikonoční pochod k jadernému zařízení v Aldermastonu roku 1958 organizoval Výbor pro přímou akci, i když za podpory CND. Mezi těmito dvěma organizacemi již od počátku panovaly neshody ohledně způsobu protestů, a tak spolu zmíněné skupiny sice částečně spolupracovaly, ale nikdy se nespojily v jednotnou organizaci. I v době prvního aldermastonského pochodu se CND nadále považovala za elitní nátlakovou skupinu, která se nechce příliš zapojovat do veřejných protestů. Vedení Kampaně začalo svůj postoj přehodnocovat po úspěchu velikonoční demonstrace – poslední den se protestů zúčastnilo pět až deset tisíc lidí,⁵⁶ což přilákalo zájem tisku i veřejnosti.⁵⁷ Příští rok se už CND rozhodla převzít organizaci aldermastonského pochodu, vytvořila ale s DAC funkční koalici.⁵⁸

2. 2. Činnost CND v letech 1959–1963

Kampaň za jaderné odzbrojení byla při pořádání druhého aldermastonského pochodu již zastřešující organizací, podporu jí ale vyjádřily i pacifistické a levicové

⁵⁴ Tento názor mi potvrdila i e-mailová korespondence z 13. dubna 2011 s Lukem Masseyem, dnešním vedoucím národní kanceláře CND.

⁵⁵ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume two...* s. 48.

⁵⁶ Londýnská policie hovoří o 6 tisících demonstrantů, proti kterým nebylo potřeba jakkoli zasahovat. Viz Report of the Commissioner of Police of the Metropolis for the year 1958. In: *20th Century House of Commons Sessional Papers, 1958–1959*, Cmnd. 800, XVIII.931.

⁵⁷ TAYLOR, R; PRITCHARD, C. *The protest makers...* s. 7, 114-117.

⁵⁸ MYERS, Frank E. Dilemmas in the British peace movement since World War II. *Journal of Peace Research*, vol. 10, no. 1/2 (1973), s. 83.

skupiny a časopisy.⁵⁹ V roce 1959 bylo také rozhodnuto o změně směru pochodu, který nyní začínal v Aldermastonu a zpravidla končil na londýnském Trafalgarském náměstí.⁶⁰ Tato nová strategie se vyplatila – policie odhadovala počet účastníků závěrečné demonstrace, která se konala na Velikonoční pondělí 1959, až na 20 tisíc lidí.⁶¹

CND se ale nepodařilo patřičně využít období mezi velikonočním pochodem a volbami na podzim 1959. Předvolební kampaně se bezpečnostní politice příliš nevěnovaly a prohra labouristů znamenala i ztrátu nadějí na prosazení odzbrojovacích požadavků na parlamentní úrovni. Prohrané volby vedly k rozkolu uvnitř Labouristické strany, což paradoxně vyvrcholilo vítězstvím unilateralistů na stranické konferenci v březnu 1960 (viz kap. 2.5.1.). K podpoře CND se také dočasně připojily dvě velké odborové organizace – *General Workers' Union* a *General and Municipal Workers' Union*. Tento překvapivý úspěch ovšem vedl k napětí uvnitř Kampaně – jelikož nadále rostl počet členů CND,⁶² musela samotná organizace sáhnout k vnitřní reformě. Kampaň již nemohla být řízena elitní skupinou známých, ale bylo nutné hnutí zdemokratizovat a rozšířit počet členů v jejím vedení. To ale činnost CND zkomplikovalo a zpomalilo. S větším množstvím aktivistů rostla i jejich ideologická roztržičnost a začali se mezi nimi projevovat radikálové, kterým dočasná činnost Kampaně připadala málo průbojná a efektivní.⁶³ Ke slovu se tak dostávaly i další protestní skupiny (viz kap. 2.3.).

Problémy uvnitř CND ale nebyly na první pohled zjevné. Počet členů postupně rostl, v roce 1961 byl založen měsíčník *Sanity*, který brzy získal na 45 tisíc

⁵⁹ *Friends' Peace Committee, Christian Action, Victory of Socialism, Universities and Left Review, Direct Action Committee*. TAYLOR, Richard. *Against the bomb...* s. 48.

⁶⁰ Tato změna jistě souvisela s úvahou, že v hlavním městě se sejde více demonstrantů než v desítky kilometrů vzdáleném Aldermastonu. Jednalo se ale také o ideologickou změnu – aktivisté tak pochodovali směrem k vládě, která je zodpovědná za obrannou politiku země, nikoli ke zbrojnímu podniku, jehož zaměstnanci si nemohou tak snadno zvolit jinou formu obživy. TAYLOR, Richard. *Against the bomb...* s. 48-49.

⁶¹ Report of the Commissioner of Police of the Metropolis for the year 1959. In: *20th Century House of Commons Sessional Papers, 1959–1960*, Cmnd. 1106, XX.219.

⁶² *The Times* odhadují počet účastníků aldermastonského pochodu roku 1960 na 60 tisíc lidí, organizátoři přitom hovořili až o 100 tisících. (60,000 in a bomb protest demonstration: Smooth control of crowds at end of Aldermaston march. *The Times*, 19. dubna 1960.) Policejní záznamy přitom hovoří přibližně o 20 tisících demonstrantů na závěrečné londýnské demonstraci, což by bylo množství srovnatelné s předchozím ročníkem. Viz Report of the Commissioner of Police of the Metropolis for the year 1960. In: *20th Century House of Commons Sessional Papers, 1960–1961*, Cmnd. 1440, XX.233.

⁶³ TAYLOR, R. *Against the bomb...* s. 50-60.

předplatitelů.⁶⁴ Kampaň reagovala na změny v mezinárodní situaci – vydávala letáky vyjadřující se k Druhé berlínské krizi, pořádala protesty proti sovětskému a americkému obnovení jaderných testů.⁶⁵ Aldermastonský pochod roku 1962 byl největší akcí CND v tomto období – závěrečného protestu v Hyde Parku se podle organizátorů zúčastnilo na 150 tisíc lidí a pochod skončil impozantní tichou demonstrací před americkou ambasádou.⁶⁶

Zásadním zlomem pro činnost CND byla Karibská krize, po jejímž uklidnění výrazně poklesly obavy veřejnosti z jaderné války. Aktivity Kampaně tak postupně narážely na nezájem obyvatelstva, na což vedení CND reagovalo hledáním nových témat, jakým bylo například odstranění nukleárních zbraní ze střední Evropy nebo větší orientace na OSN a multilaterální odzbrojení. Rozšíření programu Kampaně ale ve výsledku vedlo k oslabení hnutí, neboť pro mnohé byl požadavek jednostranného odzbrojení tím jediným, co je se CND spojovalo.⁶⁷ Zároveň ti aktivisté, kteří se snažili o rozsáhlejší změny britské bezpečnostní politiky, většinou upřednostňovali mimoparlamentní (a často nelegální) formy protestu, které ale CND odmítala.⁶⁸

Za poslední významnější demonstraci tohoto období je považován aldermastonský pochod roku 1963. Zde ale již zavládla anarchie a častěji se objevovaly násilné incidenty.⁶⁹ Zmatek tu způsobila iniciativa Špióni pro mír (*Spies for Peace*), kteří zveřejnili tajné dokumenty, v nichž byla mj. popsána síť tajných podzemních bunkrů, které by se v případě jaderného útoku staly regionálními sídly vlády. V tu chvíli se organizace pochodu zhroutila, protože se část demonstrantů chtěla vydat k místu tajných krytů.⁷⁰

Kampaň za jaderné odzbrojení může za svůj největší úspěch považovat skutečnost, že se jí podařilo rozpoutat veřejnou debatu o jaderném zbrojení, přispěla také k lepší informovanosti obyvatelstva, ke kterému se nedostávaly téměř žádné

⁶⁴ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume two...* s. 190.

⁶⁵ TAYLOR, R. *Against the bomb...* s. 102.

⁶⁶ *The Times* počty demonstrantů odhadovaly na 80 tisíc. Viz Aldermaston march ends in protest of silence. *The Times*, 24. dubna 1962.

⁶⁷ TAYLOR, R. *Against the bomb...* s. 89-94.

⁶⁸ MYERS, F. E. Dilemmas in the British peace movement... s. 86.

⁶⁹ To ovšem neznamenalo, že by se převážná část demonstrantů odklonila od svého nenásilného předsevzetí – průzkum z roku 1965 ukázal, že by velká část účastníků odmítla přijít na demonstraci v případě, že by během jejího průběhu hrozilo ničení majetku. A většina demonstrantů by se protestů nezúčastnila, pokud by zde existovala možnost násilí vůči jiným lidem. Zdroj: JENKINS, Robin. Who are these marchers? *Journal of Peace Research*, vol. 4, no. 1 (1967), s. 56.

⁷⁰ MINNION, J.; BOLSOVER, P., eds. *The CND story...* s. 26. TAYLOR, R. *Against the bomb...* s. 97.

informace o britské obranné politice (viz kap. 2.5.2.). Úpadek hnutí se přesto zdál nevyhnutelný – za konec této prvotní fáze činnosti CND je považována rezignace předsedy Johna Collinse v dubnu 1964.⁷¹

Na rozkladu hnutí se projevilo několik různých faktorů: (1) výsledek Karibské krize a zažehnání válečného konfliktu, (2) podepsání smlouvy o částečném zákazu jaderných testů roku 1963, (3) změny uvnitř Labouristické strany a její odklon od unilateralismu (viz kap. 2.5.1.), (4) zaměření pozornosti na válku ve Vietnamu, (5) roztržičnost uvnitř hnutí a jeho neschopnost mobilizovat širší společnost.⁷² CND bylo vytýkáno, že jednala příliš izolovaně – nejen, že se jí nepodařilo navázat širší spolupráci s odbory a Labouristickou stranou, ale ani v zahraniční politice nepřekračovala svou „malou britskou“ koncepci jednostranného odzbrojení. Na situaci se jistě také podepsala únava samotných aktivistů, kteří brali dohodu o omezení jaderných testů jako své malé vítězství, po jehož dosažení si mohou zaslouženě odpočinout.⁷³

2. 3. Spřízněné skupiny

Jak již bylo naznačeno výše, radikálnější složku protijaderného hnutí tvořil Výbor pro přímou akci (DAC). Ten svým způsobem navazoval na tradici britského individuálního pacifismu, který s sebou ale nesl stejný problém, jaký musela řešit i CND – ačkoli se její příznivci rekrutovali především z řad levice, nikdy se jim nepodařilo využít potenciál silného dělnického hnutí. DAC se nepodařilo vytvořit silnou reformní skupinu, protože postrádal jakoukoli dlouhodobou strategii (ačkoli mu nelze upřít úspěchy při plánování jednotlivých protestů).⁷⁴

V létě 1960 navíc vznikla nová organizace, která taktéž považovala CND za málo průbojnou v prosazování svých požadavků. Příznivci přímé akce se začali shromažďovat kolem Bertranda Russella, který zaštitil vznik Výboru sta (*Committee of 100*). Russellův Výbor zorganizoval svou první demonstraci v únoru 1961 před ministerstvem obrany a jeho činnost se postupně rozrůstala. Nová organizace v podstatě přebírala aktivity a příznivce DAC, který tak postupně pozastavoval své fungování. Za jeho poslední akci je považován pochod z Londýna ke skotské zátocě Holy Loch, kde

⁷¹ Collins své odstoupení odůvodňoval tím, že „... předseda bude potřebovat mnohem více času a energie na řešení všech záležitostí spojených s Kampaní, než kolik by byl on sám schopen nabídnout.“ Viz Canon Collins resigns as C.N.D. chairman. *The Times*, 10. dubna 1964.

⁷² TAYLOR, R.; PRITCHARD, C. *The protest makers...* s. 14, 128-129.

⁷³ YOUNG, Nigel. Cuba'62: That was the week that was (almost our last). In: MINNION, J.; BOLSOVER, P., eds. *The CND story...* s. 63.

⁷⁴ TAYLOR, R.; PRITCHARD, C. *The protest makers...* s. 75-79.

byly umístovány americké jaderné ponorky. K oficiální rozpuštění DAC došlo v létě 1961.⁷⁵

Committee of 100 ovšem musel čelit pravidelným zásahům policie, která se rozhodla rozložit organizaci protestů tím, že zatýkala přímo jejich organizátory. V létě 1961 byl zadržen a odsouzen k dvouměsíčnímu vězení sám Bertrand Russell, kterému bylo tehdy již 89 let.⁷⁶ V prosinci 1961 policie zatkla pět vedoucích aktivistů, kteří byli následně obviněni ze spiknutí.⁷⁷ Organizace demonstrací, které se měly konat v následujících dnech, se i z tohoto důvodu následně zhroutila.⁷⁸ Fungování Výboru nemělo příliš dlouhého trvání – již v lednu 1963 Bertrand Russell označil směřování této organizace za natolik nejasné, že rezignoval na svou funkci prezidenta. Bez něj coby vedoucí figury ztratil Výbor na významu.⁷⁹

Dle mého názoru je vhodné zmínit ženskou skupinu CND – ta byla sice oficiální součástí Kampaně, ale fungovala takřka nezávisle. Ženy si na rozdíl od vedení CND roku 1962 vymohly setkání s premiérem Macmillanem, již v prosinci 1958 zorganizovaly setkání s poslankyněmi britského parlamentu.⁸⁰ Velkým pokrokem bylo navázání spolupráce s podobnými zahraničními organizacemi, ačkoli v této době hnutí ještě nemělo dostatečné zdroje na to, aby mohlo vytvořit fungující mezinárodní styky.⁸¹

V roce 1962 vznikla nová organizace nesoucí název Nezávislý volební výbor (*The Independent Election Committee*, INDEC). Ten měl voličům nabízet informace o tom, kteří kandidáti jsou bez ohledu na stranickou příslušnost nakloněni myšlenkám

⁷⁵ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume two...* s. 188.

⁷⁶ Tamtéž, s. 188-189.

⁷⁷ Podle policie byli aktivisté obviněni z konspirace, porušení a nabádání k překročení zákona o státním tajemství (*Official Secrets Act*, 1911), což se mělo projevit vniknutím na pozemky královského letectva. Vstup na leteckou základnu by mohl údajně ohrozit bezpečnost a zájmy státu. (Zdroj: Report of the Commissioner of Police of the Metropolis for the year 1961. In: *20th Century House of Commons Sessional Papers*, 1961-1962, Cmnd. 1765, XX.413.) Výstražným dojmem měly také působit tresty pro zatčené aktivisty – v únoru 1962 byli odsouzeni k 18 měsícům vězení, jediná žena, která byla při tomto zásahu zadržena, dostala výjimku v podobě ročního vězení. Zdroj: TAYLOR, Richard; PRITCHARD, Colin. *The protest makers...* s. 11.

⁷⁸ Video z protestů organizovaných *Committee of 100* je ke zhlédnutí zde: <http://www.britishpathe.com/record.php?id=42879> (ověřeno k: 4. 5. 2011).

⁷⁹ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume two...* s. 190.

⁸⁰ Nuclear fears put to women M.P.s: Campaign group at the House. *The Times*, 11. prosince 1958.

⁸¹ Na přelomu 50. a 60. let ještě nefungovala uspokojivá komunikace ani mezi jednotlivými pobočkami CND, nezdálo se tedy pravděpodobné, že by se Kampaní podařilo udržovat fungující vztahy se zahraničními organizacemi. (TAYLOR, R. *Against the bomb...* s. 100.) Postupně však vznikalo celoevropské hnutí pod záštitou Evropské federace proti nukleárním zbraním, vliv CND zde byl zřejmý – John Collins se stal jedním ze dvou prezidentů, Peggy Duffová působila jako jedna ze dvou tajemníků. (WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume two...* s. 193.)

CND. Tato snaha vycházela částečně z ideálů Nové levice, která hledala politickou alternativu k Labouristické straně (viz také kap. 2.4.). Labouristé to také mohli vnímat jako výhružku, že mohou ztratit voliče, pokud nebudou sami hovořit o odzbrojení. Nezávislý volební výbor nebyl přímo spojený se CND, ta svým členům ovšem nebránila, aby se ve volbách řídila doporučením INDEC.⁸² Kampaň samotná vyvíjela podobnou iniciativu v 80. letech.

2. 4. Členská základna

Profil členů Kampaně za jaderné odzbrojení reflektoval změny, které probíhaly ve společnosti po skončení 2. světové války. V 50. letech začali mladí lidé snáze dosahovat finanční nezávislosti na svých rodinách, což vedlo ke vzniku nové, mladé střední třídy, která s sebou nesla i specifickou kulturu.⁸³ Pro členy a sympatizanty CND bylo většinou typické vyšší vzdělání a levicové smýšlení, tito lidé měli často rozporuplný společenský status – jejich nadprůměrné vzdělání nebylo vždy spojeno s lepším finančním ohodnocením, ovšem ačkoli stále příslušeli ke střední třídě, nesdíleli její volební preference, které obvykle směřovali spíše ke konzervativní straně.

CND patří k druhům hnutí, jejichž podpora aktivistům nepřináší žádný materiální užitek. Místo toho se soustředí na morální nebo humanitární otázky, jejichž řešení by mohlo prospět společnosti jako celku. Aktivisté zřejmě podobně přistupovali i k výběru zaměstnání. Protijaderné protesty získávaly podporu u intelektuálů, jako byli např. nezávislí umělci, spisovatelé a novináři, kteří se obvykle nemusejí obávat ztráty zaměstnání v souvislosti se svými veřejnými projevy. Sympatizanty CND ale najdeme také mezi učiteli, zdravotním personálem či sociálními pracovníky. Tito lidé většinou získali nadprůměrné vzdělání, jejich finanční hodnocení ale patří do skupiny méně výdělečných povolání ve státním sektoru, vzdělávacích institucích či církvích. Parkin vyjadřuje názor, že aktivisté jsou zřejmě ochotnější přijmout hůře placenou práci, pokud jim může přinést jiné, nemateriální uspokojení.⁸⁴

Ačkoli se tito lidé svým vzděláním a povoláním řadili ke střední třídě, která obvykle volila spíše konzervativce, jejich volební preference byly jiné – většina členů CND sice volila labouristy, postupně se ale zvyšoval počet lidí, kteří dávali přednost

⁸² TAYLOR, R. *Against the bomb...* s. 82-87.

⁸³ TAYLOR, R.; PRITCHARD, C. *The protest makers...* s. 109-110.

⁸⁴ Pouze ¼ respondentů ukončila vzdělání v 15 letech či dříve, zatímco britský průměr v té době činil 80%. PARKIN, Frank. *Middle class radicalism: The social bases of the British Campaign for Nuclear Disarmament*. Manchester University Press, Manchester 1968, s. 93-100, 177-189.

menším stranám (zejména liberálům), nebo k volbám jít vůbec nechtěli – podle Taylora a Pritcharda se až 1/3 respondentů označila za apolitické, k nim patřily zejména ženy.⁸⁵ *The Times* se v lednu 1960 dotazovaly demonstrantů na jejich politické přesvědčení a z 50 osob se 24 nehlásilo k žádné politické straně a 20 podporovalo labouristy.⁸⁶ Ani podpora Labouristické strany však nebyla bezvýhradná, protijaderní aktivisté se většinou neztotožňovali s labouristickou hospodářskou politikou.⁸⁷ Levicové smýšlení aktivistů se projevovalo také odlišným vnímáním rudé hrozby, jak to například ve svém prohlášení ilustroval politik a spisovatel sir Stephen King-Hall: „Mezi Británií okupovanou ruskou armádou a Británií v podobě doutnající radioaktivní kostnice je první možnost tím menším mezi dvěma velkými zly.“⁸⁸

Odpor proti jaderným zbraním se často projevoval u příslušníků křesťanských církví. Protiválečné postoje některých církevních představitelů však nesdílí křesťanská komunita jako celek – církev argumentuje svým konceptem „spravedlivé války“, která je za určitých podmínek omluvitelná. Mezi takové předpoklady patří použití síly v případě, že existuje jasná šance na vítězství, a násilí musí být použito jen v omezených, jasně kontrolovatelných mezích.⁸⁹ Britské církve tak ve vztahu k nukleárním zbraním nevystupovaly jednotně, důvodem může být i tradiční přesvědčení, že církev by měla být apolitická a měla by se věnovat individuálnímu rozvoji svých věřících, spíše než státním či mezinárodním otázkám. Ukazovalo se také, že se mnozí duchovní více obávali šíření komunismu než vypuknutí nového válečného konfliktu. Církve ovšem nebránily svým příznivcům, aby se soukromě zapojovaly do protestních aktivit – duchovní tak často působili ve vedení lokálních poboček CND a sám její předseda John Collins byl anglikánským knězem. Obecně k sympatizantům CND častěji patřili příslušníci reformovaných a nekonformních církví, zastoupení katolíků bylo poměrně nízké.⁹⁰

⁸⁵ TAYLOR, R.; PRITCHARD, C. *The protest makers...* s. 24-27.

⁸⁶ 73 in custody after rocket base protest. *The Times*, 4. ledna 1960.

⁸⁷ Mezi sympatizanty CND byla větší podpora liberálních reform, jako bylo ukončení diskriminace homosexuálů nebo zlepšení situace imigrantů, příliš ale nepodporovali britskou politiku zaměstnanosti, zestátnění průmyslu a právní ochrany odborů. Viz MYERS, F. E. *Dilemmas in the British peace movement...* s. 87.

⁸⁸ Cit. dle: CROFT, Stuart. Britain's nuclear weapons discourse. In: CROFT, S. et al. *Britain and defence 1945–2000...* s. 75.

⁸⁹ Konceptu spravedlivé války se věnuje např. kniha: WALZER, Michael. *Just and unjust wars: a moral argument with historical illustrations*. Basic Books, New York 2006.

⁹⁰ Mezi respondenty Parkinova výzkumu se 52 % věřících považovalo za quakery, metodisty, presbyteriány nebo baptisty, 34 % se hlásilo k anglikánské církvi a pouze 4 % ke katolicismu. Viz PARKIN, F. *Middle class radicalism...* s. 60-74.

Ačkoli byli členové Kampaně obviňováni z komunistického smýšlení, mezi CND a britskou komunistickou stranou nepanovala žádná pevná vazba. Strana až do poloviny roku odmítala myšlenku jednostranného odzbrojení, ačkoli protestovala proti britským jaderným testům (zcela v souladu s oficiální politikou SSSR). Proč se ústřední výbor strany rozhodl v květnu 1960 vyjádřit podporu unilateralismu, není zcela jasné, zřejmě šlo o reakci na podobný krok ze strany největších odborových svazů. Komunisté se poté začali zapojovat do místních organizací CND, nepodařilo se jim zde ale získat větší vliv. Využívali tak alespoň setkání a demonstrací CND k tomu, aby zde prezentovali své názory.⁹¹ Bylo zjevné, že mezi CND a komunistickou stranou nepanovala větší spolupráce, proto se ani Kampaň nestala tak snadným terčem pravicových oponentů.⁹² To mj. potvrzuje i dobový článek *The Times*, ve kterém autor zmiňuje, že komunisté Kampani oponovali až do chvíle, než se pokusili využít jejího úspěchu v působení na britskou veřejnost.⁹³

Část aktivistů se hlásila k Nové levici, která se snažila nabízet alternativu ke komunistické i Labouristické straně. Nová levice se zrodila mezi mladými akademiky, studenty a odborníky, kteří mohli hnutí poskytnout promyšlenější argumenty a propracovanější ideologickou základnu. Existovala zde fungující symbióza mezi Novou levicí a CND, jejíž činnosti se často věnovaly časopisy *New Reasoner* a *Universities and Left Review*.⁹⁴ Představitelé Nové levice také hráli důležitou roli při formulování cílů CND.⁹⁵ Viděli například budoucnost britské zahraniční politiky v „pozitivní neutralitě“, jejíž součástí by bylo vystoupení z NATO a vytvoření nového neutrálního bloku, nezávislého na stávajícím bipolárním uspořádání. Nová levice také podporovala politické vyjednávání (aniž by sama měla ambice na vytvoření nové levicové strany), a tak se neztotožňovala s radikálnějšími protesty organizovanými *Committee of 100*.⁹⁶ Stejně jako CND i Nová levice zřejmě přeceňovala vliv morálního apelu na chování politiků, hlasy aktivistů většinou zůstávaly nevyslyšeny.⁹⁷

Ačkoli nalezneme mezi příznivci CND hodně mladých lidí, v 50. letech ještě nedocházelo k ostrému generačnímu střetu – velká část aktivistů se mohla spoléhat na

⁹¹ PARKIN, F. *Middle class radicalism...* s. 77-86.

⁹² STECK, H. J. The re-emergence of ideological politics in Great Britain... s. 101-102.

⁹³ Minister denies C.N.D. influence on policy. *The Times*, 14. července 1965.

⁹⁴ Tyto dva časopisy, reprezentující názory Nové levice, se roku 1960 sloučily v *New Left Review*.

⁹⁵ STECK, H. J. The re-emergence of ideological politics in Great Britain... s. 99-100.

⁹⁶ TAYLOR, R.; PRITCHARD, C. *The protest makers...* s. 65-69.

⁹⁷ FOOTE, Geoffrey. *The Labour Party's political thought: A history*. St. Martin's Press, New York 1997, s. 287.

podporu rodiny, často hlavně z matčiny strany (ženy s dětmi přirozeně projevovaly zvýšený zájem o jaderné testy a jejich zdravotní dopady). Pro mnoho mladých lidí byla CND první příležitostí, jak se zapojit do politického života, velká část z nich se pak politicky angažovala i nadále.⁹⁸ Začal se také projevovat vliv univerzitního vzdělání – studenti vnímali rozdíl mezi hodnotami, které jsou jim vštěpovány na univerzitě, a chováním vlády.⁹⁹ Podle průzkumu, který se konal na velikonočním pochodu 1965, tvořili studenti celou polovinu demonstrantů, jejich průměrný věk byl 22 let a 24 % z nich demonstrovalo vůbec poprvé.¹⁰⁰

2. 5. Politické a společenské ohlasy hnutí

Pro každé protestní hnutí je klíčové, jak se k němu staví vláda a veřejnost. Pro CND byl důležitý také postoj Labouristické strany, jejíž levicová část sama pracovala s myšlenkou jednostranného odzbrojení. V případě úspěšné spolupráce by strana mohla Kampani pomoci prosazovat své požadavky i na parlamentní úrovni. Konzervativní vlády se k protijaderným aktivistům zpravidla otáčely zády a neměly v úmyslu vycházet jim v jejich požadavcích vstříc. Jak se ale ukázalo, jakákoli vláda během svého rozhodování musela zvažovat i riziko protestů, které by mohla rozpoutat špatně načasovaným oznámením. Ačkoli vládní kroky týkající se jaderného zbrojení nenacházely vždy pochopení veřejnosti, běžní občané nebyli příliš nakloněni mimoparlamentním a nelegálním druhům protestu, a tak ani podpora protijaderného hnutí nebyla bezvýhradná.

2. 5. 1. Labouristická strana

V poválečném období se mezi labouristy pravidelně objevovaly hlasy protestující proti jaderným zbraním, v 50. a 60. letech byly ale jen zřídka vyslyšeny ve vedení strany. Na začátku roku 1955 na sebe upozornil jeden z výrazných labouristických představitelů té doby – Aneurin Bevan. Ten se spolu s dalšími poslanci své strany zdržel hlasování při schvalování Bílé knihy o národní obraně, kde se poprvé objevilo rozhodnutí sestrojít britskou vodíkovou zbraň.¹⁰¹ Autoři věnující se britské

⁹⁸ Taylor a Pritchard uvádějí, že až 20 % členů CND se později zapojilo do protestů proti válce ve Vietnamu, 43 % bylo aktivních v komunální politice, 37 % se zapojilo do environmentálního hnutí a 14 % působilo v ženských skupinách (je zjevné, že mnozí aktivisté vystřídali několik různých zaměření). TAYLOR, R.; PRITCHARD, C. *The protest makers...* s. 32.

⁹⁹ PARKIN, F. *Middle class radicalism...* s. 140-169.

¹⁰⁰ JENKINS, Robin. *Who are these marchers...* s. 46-52.

¹⁰¹ „Bevanité“ na sebe upozornili již v březnu 1952, kdy se zdrželi hlasování o opětovném vyzbrojení Německa. THORPE, Andrew. *A history of the British Labour Party*. Palgrave Macmillan, New York 2008, s. 172-176.

obránné politice považují prvních 30 let studené války za období konsensu mezi oběma stranami, opozice začala výrazněji vystupovat proti bezpečnostní strategii vlády až na konci 70. let.¹⁰² O dva roky později se ale Bevan v boji o křeslo lídra strany vzdal své protijaderné rétoriky.¹⁰³ V předvolební kampani roku 1959 sice strana slibovala revizi britské obranné politiky, odzbrojení ale neslibovala.¹⁰⁴

Pro odpůrce jaderných zbraní hrála klíčovou roli stranická konference roku 1960, během které byla přijata dohoda o budoucí roli a ideologii strany – do tohoto ujednání bylo zahrnut také požadavek unilateralismu. Podpora jaderného odzbrojení byla vyjádřením protestu proti směřování strany pod vedením Hugh Gaitskella.¹⁰⁵ Rozhodnutím stranické konference se ale pak neřídil ani on, ani labourističtí poslanci. CND se však neodhodlala k tomu, aby u poslanců vyžadovala dodržování stranických závazků.¹⁰⁶ V následujícím roce se potvrdilo, že příklon k unilateralismu byl jen dočasným důsledkem vnitrostranického boje – aniž by došlo k výraznější změně politické situace v zemi či ve světě, strana i velké odborové organizace vyňaly ze svých plánů požadavek jednostranného odzbrojení.¹⁰⁷

Otázka jaderných zbraní ze stranických diskuzí přesto nevyvymizela – Gaitskell kvůli svému kladnému postoji k nukleárním zbraním často čelil kritice svých spolustraníků, kteří protestovali proti jaderným testům a usilovali o vyjednávání širšího odzbrojení.¹⁰⁸ Proti britské obranné politice vystoupilo roku 1961 pět labouristických poslanců, kteří byli posléze ze strany vyloučeni za to, že hlasovali proti vládnímu plánu národní obrany.¹⁰⁹

¹⁰² DORMAN, Andrew. The politics of defence. In: CROFT, S. et al. *Britain and defence 1945–2000...* s. 104.

¹⁰³ Bevan neusiloval pouze o stranické funkce, viděl se také jako možný budoucí ministr zahraničí. I z toho důvodu pak obhajoval vlastnictví jaderných zbraní, bez nich by pak podle něj britská vyjednávací pozice byla stejná, jako kdyby „... byl britský ministr zahraničí do konferenčního sálu vyslán nahý.“ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume two...* s. 46.

¹⁰⁴ THORPE, Andrew. *A history of the British Labour Party...*s. 160.

¹⁰⁵ Gaitskell se zde proslavil svým projevem, v němž reagoval na výsledky konference. Sliboval, že bude „bojovat, bojovat a znovu bojovat,“ aby spolu se svými příznivci zachránil „stranu, kterou milujeme.“ Cit. dle: THORPE, Andrew. *A history of the British Labour Party...*s. 156. Detailní popis konference přinesly *The Times*, viz Mr. Gaitskell defeated on nuclear arms issue in five-hour Labour debate, *The Times*, 6. října 1960.

¹⁰⁶ TAYLOR, R.; PRITCHARD, C. *The protest makers...* s. 8-9.

¹⁰⁷ PARKIN, F. *Middle class radicalism...* s. 113-118, 126.

¹⁰⁸ PARKIN, F. *Middle class radicalism...* s.133.

¹⁰⁹ K těmto poslancům patřil mj. i Michael Foot, který byl známým příznivcem CND V 50. i 80. letech. MINNION, J.; BOLSOVER, P., eds. *The CND story...* s. 28, 32.

Roku 1963 Gaitskell nečekaně zemřel a do čela strany byl zvolen Harold Wilson. Unilateralismus, coby hlavní argument proti vedení strany, náhle ztratil na přitažlivosti a ve straně se o britském jaderném arzenálu přestalo hovořit. CND navíc utrpěla rezignací tří labouristických poslanců z vedení Kampaně.¹¹⁰ Změna ve vztahu k nukleárním zbraním se projevila i na titulní straně labouristického týdeníku *Tribune* – ten v srpnu 1963 odstranil ze své první stránky slogan, který zde čtenáři vídali po celých 5 let: „List, který jde v čele kampaně proti vodíkové bombě.“¹¹¹ Wilson sice v předvolební kampani sliboval revizi obranné politiky země, když ale roku 1964 volby skutečně vyhrál, nebyl zatížen žádnými konkrétními závazky.¹¹²

2. 5. 2. Reakce vlád

Ať už stál v čele britské vlády konzervativní či labouristický premiér, málokdy zpochybňoval vlastnictví jaderných zbraní jako nástroj k odstrašení Sovětského svazu. Zároveň ale nemohl ignorovat občanské protesty namířené proti vládní obranné strategii, jichž by mohla snadno využít opozice. V krocích vlády se také projevoval tehdejší strach z rudé hrozby – ten se ukazoval ve vládním postoji vůči vědeckým konferencím *Pugwash*, i vůči CND. Vláda analyzovala průběh akcí a snažila se zjistit, zda-li neprobíhají pod taktovkou komunistů. Politici si ale byli dobře vědomi, jak by na veřejnost působil zákaz nenásilných demonstrací, dávala tedy přednost jednání s organizátory o klidném průběhu akcí.¹¹³

To ovšem neznamenal, že by vláda vystupovala vůči představitelům CND obzvlášť vstřícně – ministři pravidelně odmítali žádosti o setkání, na debaty o jaderných zbraních neposílali zástupce vlády. Výjimkou byla ženská skupina CND, která si v březnu 1962 vynutila setkání s premiérem, který by se odmítnutím ženské organizace dostal do trapné situace. Před schůzkou si tedy alespoň ověřil, že žádná z aktivistek není členkou komunistické strany.¹¹⁴

Vláda se snažila bránit protiatomovým protestům tím, že kontrolovala tok informací – nízké povědomí o jaderném programu neměli pouze řadoví občané, nýbrž

¹¹⁰ Michael Foot, Judith Hart a Anthony Greenwood byli členy CND již od jejího počátku. V roce 1963 se rozhodli znovu nekandidovat na své posty ve vedení Kampaně.

¹¹¹ „The Paper That Leads the Anti-H-Bomb Campaign.“ STECK, H. J. The re-emergence of ideological politics in Great Britain... s. 90. PARKIN, F. *Middle class radicalism...* s. 134-135.

¹¹² WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume two...* s. 186.

¹¹³ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume two...* s. 110-115, 121.

¹¹⁴ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume two...* s. 353.

i samotní poslanci.¹¹⁵ Vláda se snažila pozastavit debatu o jaderných zbraních především do té doby, než proběhne úspěšná termonukleární zkouška. Zároveň se Macmillan sám snažil nalézt vlivné novináře, kteří by byli ochotni vyjadřovat se ve prospěch vládního jaderného programu.¹¹⁶ Zřejmě největším zásahem vlády v otázce veřejného mínění byl zákaz vysílání filmu z dílny BBC „Hra na válku“ (*The War Game*). Snímek vznikl roku 1965 a ukazoval život v zemi během jaderné války a po ní. Vláda tento film sice nezavřela do trezoru, zakázala ale jeho televizní vysílání kdekoli na světě. Film tak stranou veřejného zájmu získal zvláštní cenu na festivalu v Benátkách, cenu britské filmové akademie a Oscara za nejlepší dokumentární film (ačkoli se nejedná o skutečný dokument). V televizi se poprvé vysílal až roku 1985.¹¹⁷

K radikálnějším zásahům proti demonstrantům se vláda odhodlala až na začátku 60. let. V srpnu 1961 byl zakázán protest na Parlamentním náměstí, šlo o první zakázaná shromáždění od roku 1916. Následovaly zásahy na akcích organizovaných *Committee of 100*, policie se soustředila na zatýkání hlavních představitelů Výboru. Na druhou stranu tato vládní opatření možná zabránila mnohem horším incidentům – premiér musel počítat se skutečností, že kdyby se demonstranti v rámci svých protestů přiblížili k letadlům nesoucí jaderné hlavice, měli američtí vojáci povoleno střílet. Vláda tedy využívala nejrůznějších způsobů, jak zabránit protestům před leteckými základnami – například i výhružkou místní autobusové společnosti, že pokud bude dovážet aktivisty na místo protestů, přijde o licenci.¹¹⁸

Britští představitelé nemohli aktivisty podporovat v přesvědčení, že je možné čehokoli dosáhnout mimoparlamentními protesty, postoj premiérů vůči CND se přesto trochu lišil. Zatímco premiér Harold Wilson (1964–1970, 1974–1976) rozuměl morálním argumentům aktivistů, ačkoli je sám nepodporoval, jeho předchůdce Alec Douglas-Home (1963–1964) zásadně odmítal, aby požadavky aktivistů získaly větší váhu než trpělivé mezinárodní vyjednávání.¹¹⁹ Za pravdu mu dalo podepsání smlouvy

¹¹⁵ Na začátku roku 1958 navrhl Lord Hailsham (konzervativní politik, který působil v letech 1970–1974 a 1979–1987 jako lord kancléř) uspořádat v Dolní sněmovně o jaderných zbraních. To vláda odmítala i přes veškerá naléhání, že poslanci nemají dostatek informací. WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume two...* s. 119.

¹¹⁶ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume two...* s. 115-122.

¹¹⁷ Tento snímek je ke zhlédnutí na: <http://www.youtube.com/watch?v=58NmAzQzRjk> (ověřeno k: 9. 4. 2011).

¹¹⁸ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume two...* s. 350-353.

¹¹⁹ TAYLOR, R.; PRITCHARD, C. *The protest makers...* s. 92-95.

o částečném zákazu jaderných testů. Poté se v zemi objevovaly obrázky sedících demonstrantů, kteří pasivně protestovali v době, kdy vláda aktivně vyjednávala.¹²⁰

2. 5. 3. Reakce veřejnosti

Nelze říci, že by atomová bomba vyvolávala odpor veřejnosti již od doby svého vzniku. Nesouhlas s bombardováním Hirošimy vyjádřilo na konci války jen 21% Britů. Ti navíc necítili takovou zodpovědnost za výsledky bombardování jako Američané – výroby první jaderné zbraně se účastnilo asi 200 britských vědců, kteří svými spoluobčany nebyli vnímáni jako zástupci celého národa. Rozdílné názory byly prezentovány v novinách: zatímco *Daily Telegraph* oceňoval rychlé ukončení války, redaktoři *The Times* vnímali atomový výbuch jako varování, že příští válka bude znamenat konec civilizace. Obavy z nukleární energie se začaly pomalu projevovat až v následujících letech. V květnu 1946 bylo 46% Britů přesvědčeno, že atomová bomba přinese víc škody než užitku. V lednu téhož roku se navíc až 74% respondentů vyjádřilo souhlasně k převedení jaderných zbraní pod kontrolu Rady bezpečnosti OSN.¹²¹ Podle průzkumu, který proběhl roku 1955, měli Britové více než z výroby atomových zbraní obavy ze zdravotních dopadů jaderných zkoušek. Většina respondentů také neprotestovala proti vlastnictví nukleárních zbraní, ale hlavně proti jejich použití.¹²²

Ačkoli měly cíle hnutí za jaderné odzbrojení veřejnou podporu, řadoví voliči zpravidla nebyli příliš nakloněni občanské neposlušnosti. To potvrdil průzkum veřejného mínění z roku 1961, v němž se 61% veřejnosti vyjádřilo proti „sit-down“ demonstracím.¹²³ Ani novináři nebyli jednotní, pokud šlo o hodnocení aktivit CND. Například o aldermastonském pochodu roku 1960 se *The Times*,¹²⁴ *The Observer* a *Daily Mirror* vyjadřovaly kladně, ačkoli si zároveň ponechaly jistou rezervovanost. Výhradně pozitivně psaly o demonstraci levicové deníky *Daily Herald* a *Daily Worker*, zatímco pravicový *Daily Telegraph* a *Daily Mail* protesty zcela odmítaly.¹²⁵ CND se podařilo zvýšit povědomí o jaderných zbraních, veřejnost ale úplně nesdílela její

¹²⁰ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume two...* s. 357.

¹²¹ Všechna statistická data pocházejí z: WITTNER, Lawrence S. *The struggle against the bomb. Volume one...* s. 81-83, 357.

¹²² WITTNER, Lawrence S. *The struggle against the bomb. Volume two...* s. 17.

¹²³ WITTNER, Lawrence S. *The struggle against the bomb. Volume two...* s. 194.

¹²⁴ *The Times* psaly o pochodu jako o „po dlouhé době největší demonstraci“, příchod aktivistů, kteří prošli celou trasu až z Aldermastonu, popisovaly jako „působivý“. Novináři neopomněly výčet mnoha regionů, ze kterých sem aktivisté přijížděli, stejně jako několika zahraničních delegací. Viz 60,000 in bomb protest demonstration: Smooth control of crowds at end of Aldermaston march. *The Times*, 19. dubna 1960.

¹²⁵ TAYLOR, Richard. *Against the bomb...* s. 57.

požadavky – většina respondentů podporovala mezinárodní zákaz jaderných zbraní spíše než jednostranné odzbrojení, podpora umístění ponorek *Polaris* na britském území se mezi lety 1960–1964 dokonce zvýšila. Větší odezvu hnutí zaznamenalo mezi umělci a novináři – pro zákaz nukleární bomby se vyslovil i mladý Paul McCartney, když se s Beatles poprvé vydali do USA,¹²⁶ jaderné šílenství glosoval i týdeník *Punch*, který se proslavil svými karikaturami.¹²⁷

3. Protijaderné hnutí v 60. a 70. letech

Následující kapitola představuje období od podepsání smlouvy o částečném zákazu jaderných testů z roku 1963 až do rozhovorů o neutronové bombě roku 1978. V této době probíhala jednání, která vedla k dalším zákazům atomových zkoušek a k omezení strategických zbraní.¹²⁸ V souvislosti s protijadernými protesty nejsou však 60. a 70. léta příliš zajímavá. Aktivisté bojující proti nukleárním zbraním se odmlčeli, pozornost veřejnosti se zaměřila na válku ve Vietnamu a studentské bouře roku 1968. I z tohoto důvodu by tato kapitola měla představovat jen logické propojení dvou nejdůležitějších období činnosti CND.

3. 1. Změny v jaderné politice

Omezování vývoje nukleárních zbraní a jejich zkoušek neskončilo smlouvou o částečném zákazu jaderných testů. Její signatáři roku 1968 podepsali Smlouvu o zákazu šíření jaderných zbraní.¹²⁹ Došlo také ke změně pravidel v umístování jaderných zbraní – roku 1966 podepsaly USA a SSSR smlouvu o zákazu rozmístění atomových zbraní na oběžné dráze nebo na kosmických tělesech,¹³⁰ v roce 1972 vešel v platnost zákaz o umístování zbraní hromadného ničení na mořském dně.¹³¹

¹²⁶ WITTNER, Lawrence S. *The struggle against the bomb. Volume two...* s. 194-196.

¹²⁷ Např. kresba Bernarda Hollowooda z prosince 1957:

http://www.punchcartoons.com/popup_image.php?PID=2465&image=0 (ověřeno k: 9. 4. 2011)

¹²⁸ OSN vyhlásila 70. léta „desetiletím odzbrojení“ (*Disarmament Decade*). WITTNER, Lawrence S. *The struggle against the bomb. Volume three, Toward nuclear abolition: A history of the world nuclear disarmament movement, 1970 to the present*. Stanford University Press, Stanford 2003, s. 2.

¹²⁹ *The treaty of the non-proliferation of nuclear weapons*. Dostupné online: <http://www.un.org/en/conf/npt/2005/npptreaty.html> (ověřeno k: 20. 4. 2011).

¹³⁰ *Treaty on Outer Space*.

¹³¹ *Treaty on the Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction on the Sea-Bed and the Ocean Floor and in the Subsoil Thereof*. Dostupné online: http://www.nuclearfiles.org/menu/library/treaties/seabed/trty_seabed_1972-05-18.htm (ověřeno k: 20. 4. 2011).

Rozhovory o omezení strategických zbraní (*Strategic Arms Limitation Talks*, SALT) vyvrcholily roku 1972 dohodou, která měla zajistit rovnováhu sovětských a amerických strategických zbraní. Kvóty byly ještě upravovány na vladivostockém summitu roku 1974,¹³² v dohodách byly ale ignorovány kvalitativní změny výzbroje – zejména možnost umístit několik jaderných hlavic na jedinou raketu.¹³³ Součástí ujednání byl také zákaz budování antibalistických systémů.¹³⁴ Smlouva ovšem západní Evropě nezajišťovala menší stupeň ohrožení – do rozhovorů nebyly zahrnuty sovětské rakety středního doletu, které mohly zasáhnout západoevropské cíle. Byly to právě moderní rakety středního doletu, které od roku 1979 představovaly hlavní téma strategických rozhovorů mezi oběma bloky.¹³⁵

Základem britského jaderného odstrašení byly ponorky vybavené americkými střelami *Polaris*, které plně fungovaly jako součást obranné strategie od roku 1969.¹³⁶ Vlády Harolda Wilsona nadále udržovaly dobré vztahy se Spojenými státy, jejich vojenskou spolupráci ovšem ovlivnilo britské snižování výdajů na obranu. V září 1965 tak premiér sice přislíbil britskou podporu amerického angažmá ve vietnamské válce (1964–1973), nezavázal se ale k vyslání britských jednotek.¹³⁷ V této době se Británie navíc musela soustředit na řešení hospodářské krize a vnitropolitických problémů s ní spojených (např. sociálních a etnických nepokojů). Na ropné šoky z let 1973–1974 vláda reagovala zájmem o využití zásob ropy v Severním moři a hledáním alternativních zdrojů energie (včetně jaderných elektráren).¹³⁸ Ekonomická krize vyvrcholila až britskou půjčkou od Mezinárodního měnového fondu roku 1976 a „zimou nespokojenosti“, která probíhala od října 1978 do března 1979.¹³⁹ S hospodářskými problémy souvisela i revize bezpečnostní politiky – v roce 1975 se Británie definitivně vzdala své velmocenské role v zámoří, stáhla také své letecké a

¹³² Americký prezident Gerald R. Ford (1974–1977) a generální tajemník ÚV KSSS Leonid I. Brežněv (1964–1982) vydali po summitu společné prohlášení, které je k dispozici zde: <http://www.fordlibrarymuseum.gov/library/exhibits/vladivostok/jstatement.pdf> (ověřeno k: 3. 5. 2011).

¹³³ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume two...* s. 437.

¹³⁴ *Treaty on the Limitation of Anti-Ballistic Missile Systems*. Dostupné online: <http://www.state.gov/www/global/arms/treaties/abm/abm2.html> (ověřeno k: 20. 4. 2011).

¹³⁵ LUŇÁK, P. *Západ...* s. 286-287.

¹³⁶ DORMAN, Andrew. Crises and reviews in British defence policy. In: CROFT, S. et al. *Britain and defence 1945–2000...* s. 15.

¹³⁷ THORPE, Andrew. *A history of the British Labour Party...* s. 172-176.

¹³⁸ MORGAN, K. O. *Dějiny Británie...* s. 506-507.

¹³⁹ WASSON, Ellis. *Dějiny moderní Británie od roku 1714 po dnešek*. Grada, Praha 2010, s. 335.

námořní síly z oblasti Středozemního moře.¹⁴⁰ Království se začalo soustředit na své nejbližší okolí a zaměřilo se převážně na plnění svých základních závazků vůči NATO.¹⁴¹

V tomto období se měnila i role Aldermastonu – britští vědci se snažili modifikovat rakety *Polaris* v novém programu s názvem *Chevaline*. Projevovala se ale neochota vlády tento projekt financovat a uvažovalo se spíše o civilním využití moderních technologií – existovala tak možnost, že by se vědci v Aldermastonu v budoucnu věnovali např. počítačovému inženýrství. Nakonec ale zvítězila potřeba zachovat vědeckou úroveň v jaderném výzkumu, od roku 1973 byl Aldermaston znovu pod přímým dohledem ministerstva obrany.¹⁴²

3. 2. Změny v Kampani za jaderné odzbrojení

Po podepsání smlouvy o částečném zákazu jaderných testů nukleární zbraně sice nezmizely, zájem o ně byl ale podstatně nižší než dříve. Projevovalo se také psychické vyčerpání – lidé nechtěli strávit celý život v neustálých obavách z jaderné války, postupně se tuto hrozbu naučili ignorovat.¹⁴³ Mladí aktivisté se soustředili spíše na válku ve Vietnamu či studentské protesty, větší podporu nalézala také ekologická hnutí. CND měla na začátku 70. let jen asi 200 členů, návštěvnost jejích akcí nepřesahovala 2 tisíce osob.¹⁴⁴ Organizátoři se snažili získat pozornost plánováním kampaní v rekreačních oblastech, k mobilizaci mladých lidí byly vhodné hudební festivaly.¹⁴⁵ Takovou událostí byl například londýnský „festival pro život“. Jeho úspěch roku 1970 podtrhl vzkaz Johna Lennona, který účastníkům oznámil plánované početí potomka s Yoko Ono: „Pokud budeme mít dítě, potřebujeme mu zajistit mír, aby přežilo.“¹⁴⁶

¹⁴⁰ Toto stahování vojenských sil ze zámoří souvisí s opuštěním řady strategických bodů „na východ od Suez“ (*East of Suez*), což zahrnovalo oblast sahající od Středozemního po Jihočínské moře. Více o tomto vládním rozhodnutí viz PICKERING, Jeffrey. *Politics and 'Black Tuesday': Shifting power in the Cabinet and the decision to withdraw from East of Suez, November 1967–January 1968. Twentieth Century British History*, vol. 13, no. 2 (2002), s. 144-170.

¹⁴¹ DORMAN, A. *Crises and reviews in British defence policy*. In: CROFT, S. et al. *Britain and defence 1945–2000...* s. 18.

¹⁴² V 60. letech Aldermaston krátce spadl pod ministerstvo pro technologie (to fungovalo samostatně v letech 1964–1970), v této době se také uvažovalo o změně zaměření tohoto zařízení. SPINARDI, Graham. *Aldermaston...* s. 561-567.

¹⁴³ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume two...* s. 451.

¹⁴⁴ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume three...* s. 8.

¹⁴⁵ MINNION, J.; BOLSOVER, P., eds. *The CND story...* s. 28, 32.

¹⁴⁶ Lennon plea for peace at CND rally. *The Times*, 30. března 1970.

V roce 1972 se objevil jediný výraznější pokus obnovit aldermastonský pochod, *The Times* v souvislosti s ním nostalgicky psaly o „kampani, která kdysi hnula Británii“.¹⁴⁷

Logická byla snaha Kampaně nalézt nové zaměření – konaly se protesty proti velkým státním investicím do zbrojního průmyslu nebo proti chemickým a biologickým zbraním. CND spolupracovala s jinými organizacemi na pořádání protestů proti válce ve Vietnamu¹⁴⁸ a navazovala kontakty s ekologickými skupinami, které nesouhlasily s budováním jaderných elektráren. Díky této spolupráci vznikl základ pro kooperativnější působení CND, což se projevilo v následujících letech.¹⁴⁹ „Starou“ CND tak připomněl pouze protest před čínskou ambasádou v Londýně v roce 1966, kdy ČLR vyvinula svou první vodíkovou bombu.¹⁵⁰

Příznivci Kampaně se ale s těmito novými tématy většinou neztotožňovali a činnost CND byla plně obnovena až v roce 1978 v souvislosti s debatou o nové jaderné zbraní – neutronové bombě. Téhož roku také OSN zorganizovala Speciální zasedání o odzbrojení, které nabídlo mírovým a protijaderným organizacím prostor k diskuzi.¹⁵¹

4. Vývoj v otázce jaderných zbraní po roce 1978

Následující kapitola se zabývá jadernou problematikou během tzv. druhé studené války. V Británii je toto období spojeno zejména s konzervativní vládou Margaret Thatcherové (1979–1990), která v oblasti zahraniční a bezpečnostní politiky úzce spolupracovala se Spojenými státy – obzvlášť úzké vazby existovaly mezi britskou premiérkou a americkým prezidentem Ronaldem Reaganem (1981–1989).¹⁵² Novou debatu o nukleárních zbraních otevřel americký záměr sestrojít neutronovou bombu. Možnost jaderné války se začala znovu diskutovat v reakci na sovětskou invazi do Afghánistánu. Zájem širší veřejnosti o tuto problematiku vyvolalo především rozhodnutí NATO umístit v západní Evropě americké rakety středního doletu. Británie dále řešila budoucnost svých ozbrojených sil – námořnictvo ospravedlnilo svou roli

¹⁴⁷ Aldermaston: from a tumult to a trickle. *The Times*, 30. března 1972.

¹⁴⁸ Záznam z protiamerické demonstrace s podporou CND je dostupný zde: <http://www.britishpathe.com/record.php?id=45136> (ověřeno k: 4. 5. 2011)

¹⁴⁹ Nejdůležitějšími britskými skupinami protestujícími proti válce ve Vietnamu byly *Vietnam Solidarity Campaign* a *British Campaign for Peace in Vietnam*. (WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume two...* s. 456.) V environmentálních otázkách CND spolupracovala s *Ecology Party*, *Friends of the Earth* a *Greenpeace*.

¹⁵⁰ MINNION, J.; BOLSOVER, P., eds. *The CND story...* s. 29-33.

¹⁵¹ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume three...* s. 21.

¹⁵² Rovná tuto osobní spolupráci nazývá nejdůležitější zahraničně politickou vazbou 80. let. Viz ROVNÁ, Lenka. *Premiérka jejího veličenstva*. Nakladatelství Evropského kulturního klubu, Praha 1991, s.106.

zejména po krátké válce o Falklandské ostrovy, premiérka usilovala o modernizaci britského raketového systému.

Staré sovětské rakety středního doletu byly rychle nahrazovány moderními střelami SS-20, namířenými proti cílům v západní Evropě. V reakci na rozmístování těchto raket zvažoval Západ několik možností, jak spolehlivě zajistit svou obranu proti případnému sovětskému útoku. V lednu 1978 americký prezident Carter (1977–1981) vyjádřil možnost, že by nové odstrašení zajišťovala neutronová bomba, sestavená tak, aby svou radiací zasahovala pouze živé tkáně, zatímco hmotné statky by zůstaly nedotčeny. Spojené státy se ovšem brzy vzdaly plánu na umístění této zbraně v západní Evropě. Její obranu měly v budoucnu zajišťovat moderní taktické zbraně – *Pershing II*.¹⁵³ O rozmístění těchto raket v Evropě se jednalo na ostrově Guadeloupe v lednu 1979. Představitelé USA, Británie, Francie a Německa se shodli na dvojí strategii – umístění taktických střel v západní Evropě spolu s pokračováním odzbrojovacích jednání se SSSR. Tyto závěry byly potvrzeny i na příštím zasedání NATO téhož roku.¹⁵⁴

Americko-sovětské rozhovory o strategických zbraních byly přerušeny v reakci na sovětskou invazi do Afghánistánu v prosinci 1979 (nedošlo tak ke konečné ratifikaci *SALT II*, o němž se hovořilo již od roku 1977). SSSR vyslal do Afghánistánu vojenský kontingent se záměrem zajistit stabilitu zdejšího nově nastoleného komunistického režimu. Spojené státy na invazi reagovaly mimo jiné vyhlášením embarga na sovětský export a bojkotem olympiády v Moskvě roku 1980. Postoj západoevropských států byl nejednoznačný – olympijský bojkot podpořila pouze Británie a SRN, k ekonomickým sankcím se západní Evropa nepřipojila.¹⁵⁵

V počátcích vlády M. Thatcherové procházelo Spojené království hospodářskou krizí. Na té se podepsal náhlý nárůst ceny ropy v roce 1979/1980, na ní byla také úzce navázána hodnota libry. Británie tak čelila vysoké inflaci a nízkému exportu. Thatcherová se rozhodla s krizí bojovat pomocí vládních škrťů, které se dotkly všech státních výdajů včetně obrany. O bezpečnost země v důsledku nedostatečného financování obrany se obával ministr Francis Pym (1979–1981), kterému se podařilo

¹⁵³ LUŇÁK, P. *Západ...* s. 289-292.

¹⁵⁴ PUTNAM, Robert D.; BAYNE, Nicholas. *Hanging together: The seven-power summits*. Harvard University Press, Harvard 1984, s. 111.

¹⁵⁵ LUŇÁK, P. *Západ...* s. 293-296.

usmlouvat snížení škrťů z půl miliardy liber na 170 milionů. Na jeho místo ale nastoupil John Nott (1981–1983), stoupenec Thatcherové, který pokračoval ve snižování státních výdajů, což mohlo ohrozit až samotnou existenci britského námořnictva.¹⁵⁶ Nott prosadil především nižší financování kontinentálních a námořních závazků vůči NATO, neuvažovalo se ovšem o snižování výdajů na domácí obranu a nezávislé nukleární odstrašení.¹⁵⁷

Válka o Falklandy vypukla 2. dubna 1982, kdy se na tomto souostroví vylodily argentinské invazní síly. Ostrovy, které jsou britským zámořským teritoriem, oplývají surovinovým bohatstvím (ropnými ložisky) a mají důležitý strategický význam (leží na spojnici Atlantiku a Pacifiku). Argentinci předpokládali, že se Spojené království omezí pouze na formální protesty a přenechá souostroví Argentině výměnou za výhodnější podmínky pro rybolov a těžbu ropy. Thatcherová ale invazi vnímala jako ohrožení falklandského principu sebeurčení a válku považovala za nezbytný zásah proti diktatuře. Díky těmto argumentům získala nejen podporu Spojených států, ale také OSN, která vydala Rezoluci 502 požadující (1) ukončení násilností, (2) stažení argentinských vojsk a (3) diplomatické řešení sporů.¹⁵⁸ Boje přesto trvaly až do 14. června, přičemž Britům válku paradoxně vyhrály zbraně, které byly v důsledku armádních škrťů určené k likvidaci.¹⁵⁹ Britské vítězství tak nejen potvrdilo důležitost královského námořnictva, ale přineslo popularitu i premiérce a jejím vládním krokům, které byly do té doby téměř výhradně terčem kritiky.¹⁶⁰

Západ mezitím dále uvažoval o své obranné strategii. V červenci 1980 se britská vláda rozhodla nahradit stárnoucí střely *Polaris* za nový raketový systém *Trident*, zároveň potvrdila rozhodnutí umístit na britské půdě americké střely s plochou dráhou letu.¹⁶¹ V březnu 1983 Američané představili svůj záměr zahájit Strategickou obrannou iniciativu (SDI), známou pod neformálním názvem „hvězdné války“, která měla chránit území USA proti vzdušnému útoku pomocí obranných zařízení v kosmickém prostoru.

¹⁵⁶ ROVNÁ, L. *Premiérka jejího veličenstva...* s. 93–103.

¹⁵⁷ DORMAN, A. Crises and reviews in British defence policy. In: CROFT, S. et al. *Britain and defence 1945–2000...* s. 19.

¹⁵⁸ UN Resolution 502 (1982). Dostupné online:

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/435/26/IMG/NR043526.pdf?OpenElement> (ověřeno k: 21. 4. 2011).

¹⁵⁹ ROVNÁ, L. *Premiérka jejího veličenstva...* s. 107–115.

¹⁶⁰ GAMBLE, Andrew. *The free economy and the strong state: The politics of Thatcherism*. Macmillan, London 1989, s. 111.

¹⁶¹ Základy tohoto rozhodnutí byly položeny již za předchozí Callaghanovy vlády (1976–1979). GAMBLE, A. *The free economy...* s. 106.

Toto oznámení znepokojilo nejen Sověty, ale i spojence Američanů v západní Evropě – ti si nyní nemohli být jisti, zda-li by v případě evropského konfliktu Američané zasáhli ve prospěch Západu, kdyby jim samotným žádný útok nehrozil. Evropané naopak získávali pocit, že by mohli být jako první zataženi do jaderné války, v níž nemají žádné vlastní zájmy.¹⁶² V listopadu 1983 však již byly v Evropě umístěny první rakety *Pershing II* a Američané od „hvězdných válek“ pomalu odstupovali.¹⁶³ V té době americké zpravodajské služby získaly informace, podle kterých Moskva očekávala jaderný útok. Tyto mylné zprávy o amerických záměrech a nedorozumění, které by mohly způsobit, vyděsily i prezidenta Reagana.¹⁶⁴

Britsko-americký vztah v 80. letech nelze považovat za absolutně idylický. Thatcherová nesouhlasila s jednostrannou americkou akcí na Grenadě, která je členem Commonwealthu.¹⁶⁵ Evropany rozladilo také americké bombardování Libye v dubnu 1986. Britové sice Američanům poskytli své letecké základny, o plánovaném zásahu se ale dozvěděli až den předem, americká vláda větší konzultaci zřejmě ani neplánovala. Podobně opomíjení si američtí spojenci připadali v říjnu téhož roku, kdy se Reagan sešel s Gorbačovem v Reykjavíku. Evropané se obávali, že zde americký prezident bez jejich vědomí přislíbí redukci západního jaderného arzenálu, zatímco SSSR by si ponechal převahu v konvenčních a chemických zbraních.¹⁶⁶

Nástup Gorbačova do čela SSSR znamenal důležitý přelom v odzbrojovacím jednání – Gorbačov vystupoval s protijadernou rétorikou a zdálo se, že tentokrát nejde jen o trik sovětské propagandy.¹⁶⁷ Před zmiňovaným setkáním v Reykjavíku se američtí a sovětské představitelé sešli ještě na summitu v Ženevě v listopadu 1985. Zde sice nedošlo k podpisu žádné konkrétní dohody, státníci se ale shodli na nutnosti dalších jednání o taktických zbraních.¹⁶⁸ Ta vyvrcholila v prosinci 1987, kdy došlo ve

¹⁶² SUSSMAN, Glen; STEEL, Brent S. Support for protest methods and political strategies among peace movement activists: Comparing the United States, Great Britain and the Federal Republic of Germany. *The Western Political Quarterly*, vol. 44, no. 3 (1991), s. 527.

¹⁶³ Reagan musel na tuto Strategickou obrannou iniciativu definitivně rezignovat po podepsání Smlouvy o likvidaci raket středního doletu roku 1987. Tento obranný program již nenalezl dostatečnou podporu a demokratický Kongres odmítl schválit jeho financování. WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume three...* s. 401.

¹⁶⁴ LUŇÁK, P. *Západ...* s. 305-314.

¹⁶⁵ ROVNÁ, L. *Premiérka jejího veličenstva...* s. 128-129.

¹⁶⁶ LUŇÁK, P. *Západ...* s. 300-301, 317. GAMBLE, A. *The free economy...* s. 112.

¹⁶⁷ Sugestivní líčení rozhovoru s Gorbačovem nabízí americký týdeník TIME z 9. září 1985. Dostupné online: <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,959753,00.html> (ověřeno k: 21. 4. 2011).

¹⁶⁸ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume three...* s. 390-391.

Washingtonu k podpisu Smlouvy o likvidaci raket středního doletu.¹⁶⁹ Tento dokument symbolizoval další předěl v otázce jaderných zbraní a protestů proti nim.

5. Kampaň za jaderné odzbrojení v letech 1978–1987

5. 1. Opětovná obnova CND a jejích cílů

Kampaň za jaderné odzbrojení se kolem roku 1978 začala odvolávat ke své tradici z přelomu 50. a 60. let. Diskutovány byly nejen úspěchy organizace, ale také důvody jejího úpadku. Mladí členové CND se chtěli vyhnout chybám svých předchůdců a vytvořit tak novou strategii, která přiláká širší spektrum příznivců – to se jim podařilo například lepší komunikací s odbory nebo kooperací s podobnými skupinami v zahraničí.

Jedním z prvních kroků k obnově Kampaně bylo v roce 1978 vydání petice proti neutronové bombě. Britové se inspirovali holandským protestem, který během několika měsíců získal až 1 milion signatářů.¹⁷⁰ Od té doby počet příznivců CND rychle rostl – zatímco ještě v roce 1979 měla Kampaň jen 4 tisíce členů, o pět let později jejich řady tvořilo až 100 tisíc lidí.¹⁷¹ Národní sídlo CND již na přelomu desetiletí dostávalo zvýšené množství žádostí o rozhovor či přednášku, projevil se i větší zájem o literaturu a další materiály. To se projevilo i na objemu financí, jakými Kampaň nyní disponovala – její činnost je již tradičně financována členskými příspěvky a prodejem literatury. Odpůrci CND se aktivisty snažili zdiskreditovat tvrzením, že své protesty organizují s finanční podporou Moskvy. V reakci na toto podezření nový předseda Kampaně Bruce Kent¹⁷² nabídl 100 liber tomu, kdo o těchto vazbách nabídne nějaký důkaz.¹⁷³ Kromě tématické literatury CND nadále vydávala svůj týdeník *Sanity*, který v 80. letech vycházel v nákladu 40 tisíc výtisků.¹⁷⁴

¹⁶⁹ *Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty*. Dostupné online:

<http://www.armscontrol.org/documents/inf> (ověřeno k: 21. 4. 2011).

¹⁷⁰ ASHTON, Cathy. The end of the 70's – the beginning of the revival. In: MINNION, J.; BOLSOVER, P., eds. *The CND story...* s. 75. Ashtonová ve svém příspěvku charakterizuje působení CND v 70. letech, upozorňuje na prospěšnost mezinárodní spolupráce a konstatuje, že i stranou veřejné pozornosti udělali aktivisté v 70. letech velký kus práce, na níž může obnovená CND úspěšně navazovat.

¹⁷¹ BYRNE, Paul. Nuclear weapons and CND. *Parliamentary Affairs*, vol. 51, no. 3 (1998), s. 426.

¹⁷² Předsedou CND byl v letech 1977–1979 a 1987–1990, vedoucí funkce v Kampani ale zastával po celá 80. léta.

¹⁷³ Katolický prelát Bruce Kent nastoupil do čela CND roku 1977, nepřímo tak navázal na tradici duchovního předsedy Kampaně, kterým byl v předchozím období anglikánský kněz John Collins. WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume three...* s. 22, 64, 137.

¹⁷⁴ BYRNE, P. Nuclear weapons and CND... s. 428.

CND získala množství příznivců poté, co vláda vydala příručku „Chránit se a přežít“ (*Protect and Survive*), v níž se lidé měli dozvědět to nejdůležitější o civilní obraně a chování v případě jaderného útoku. Následně vznikl i stejnojmenný animovaný seriál, který popisoval zejména nezbytné přípravy před vypuknutím nukleární války.¹⁷⁵ V reakci na tyto materiály vydal E. P. Thompson, mluvčí organizace Evropské nukleární odzbrojení (*European Nuclear Disarmament*), vlastní verzi této příručky s názvem „Protestovat a přežít“ (*Protest and Survive*), tento titul se pak stal jedním z hesel na následných demonstracích.¹⁷⁶ V této době se také objevuje fenomén domácích protiatomových krytů – jejich prodeji se v Británii věnovalo na 300 firem,¹⁷⁷ takové podnikání by přitom ještě před dvaceti lety nenalezlo větší odezvu.¹⁷⁸

Kampaň získala záminku k obnovení činnosti po oznámení amerického prezidenta Cartera o plánovaném sestrojení neutronové bomby a jejím umístění v západní Evropě. V následujících letech byly ale protesty namířeny převážně proti umístování raket středního doletu v Evropě (kritika byla namířená proti americkým *Pershing II* i proti sovětským *SS-20*) a proti novým střelám s plochou dráhou letu. Konzervativní vláda si vysloužila kritiku za svůj nákup raketového systému *Trident* a za plánované cvičení civilní obrany, které zahrnovalo také výcvik pro případ jaderné války. Byly organizovány demonstrace také v reakci na zahraniční politiku vlády (např. proti falklandské válce) nebo mezinárodní situaci (invaze do Afghánistánu, vyhlášení výjimečného stavu v Polsku), CND se ale většinou snažila tyto protesty zasadit do kontextu s jaderným zbrojením.¹⁷⁹

Začal se také projevovat britský zájem o činnost pacifistických či protijaderných organizací v Evropě či USA. Strategie Kampaně se nyní neomezovala pouze na prosazování jednostranného odzbrojení (ačkoli požadavek unilateralismu zůstal ve

¹⁷⁵ Několik epizod tohoto seriálu je ke zhlédnutí zde: <http://youtu.be/yRUzS7-5YQw> (ověřeno k: 27. 4. 2011).

¹⁷⁶ MULLER, Henry; CRONIN, Mary. Disarming threat to stability. *Time*, 30. listopadu 1981. Dostupné online: <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,925047,00.html> (ověřeno k: 2. 5. 2011).

¹⁷⁷ Vládní rozhodnutí podporovat civilní obranu bylo potvrzeno v srpnu 1980 zvýšením finanční podpory těchto programů o 20%. MINNION, J.; BOLSOVER, P., eds. *The CND story...* s. 34-35.

¹⁷⁸ Absurditu atomových krytů glosoval například týdeník *Punch*, jedna z jeho karikatur představovala fiktivní reklamu na tento druh protiatomové ochrany: „Toto je luxusní model. A pokud by se cokoli pokazilo, stane se z něj samozřejmě perfektní rodinné mauzoleum.“ Cit. dle: WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume two...* s. 195.

¹⁷⁹ Předseda Kampaně Bruce Kent vysvětloval postoj CND ke znepráteným světovým blokům slovy: „Oběma supervelmocím říkáme následující: Obě dvě můžete bez jakéhokoli vyjednávání snížit stavy svých jaderných zbraní, aniž byste cokoli riskovaly – stále budete mít dostatečný arzenál pro odstrašení.“ Viz MULLER, H.; CRONIN, M. Disarming threat to stability. *Time*, 30. listopadu 1981.

stanovách CND nezměněn), nýbrž i na mezinárodní jednání. Britští aktivisté také vyjadřovali svou podporu perzekuovaným protijaderným demonstrantům, zejména v Sovětském svazu, Východním Německu nebo Turecku. Ačkoli přirozeným důsledkem protestů proti atomovým zbraním byla opozice vůči členství v NATO coby organizaci disponující jaderným arzenálem, požadavek britského vystoupení z Aliance se nestal prioritou Kampaně.¹⁸⁰

V 80. letech nadále trval spor mezi příznivci přímé akce na jedné straně a zastánců oficiálních politických postupů na straně druhé. Stále existovali členové CND, kteří chtěli dosáhnout potřebných změn za použití peticí nebo lobbyismu v poslaneckých klubech či ve vlivných organizacích. Pro přímou akci (demonstrace, občanskou neposlušnost) hovořil demokratický deficit britské vlády¹⁸¹ (spojený také s nedostatečnou informovaností poslanců o jaderných programech, které jim vláda předkládá ke schválení) a morální argumenty (kdy zákony státu mohou mírně ustoupit vyšším, morálním cílům).¹⁸²

5. 2. Činnost CND v letech 1979–1987

První úspěšnější akcí nové CND se na jaře 1979 stal sedmítýdenní protestní pochod z Aldermastonu do skotského Faslane, kde byla základna jaderných ponorek. Počet účastníků byl odhadován na 5 tisíc, což je přinejmenším dvakrát více lidí, než kolik navštěvovalo setkání CND v posledních letech.¹⁸³ V červenci 1980 se v Londýně konala demonstrace pod záštitou Labouristické strany, sešlo se zde na 20 tisíc lidí protestujících proti střelám s plochou dráhou letu a programu *Trident*. Tyto protesty se postupně přelily i do dalších měst, jako byl např. Oxford a Cambridge.¹⁸⁴ Úspěšné protesty z 50. let již připomínala londýnská demonstrace CND z 26. října 1980, na kterou dorazilo na 80 tisíc aktivistů. Protest navíc získal na vážnosti díky účasti některých labouristických poslanců, kteří chtěli být viděni v čele pochodu.¹⁸⁵

¹⁸⁰ Požadavek vystoupení z NATO byl také součástí Thompsonova manifestu „Protestovat a přežít“, sám autor ale později tuto rétoriku oslabil a tvrdil, že opuštění NATO by mělo smysl jedině ve spojení s vytvořením bezjaderné zóny v Evropě a rozbitím rozdělených světových bloků. CROFT, Stuart. Britain's nuclear weapons discourse. In: CROFT, S. et al. *Britain and defence 1945–2000...* s. 78. WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume three...* s. 132-133.

¹⁸¹ Svou roli hrál také styl vládnutí Margaret Thatcherové, která o klíčových rozhodnutích často jednala jen v úzkém kruhu svých stoupenců ve vládě, zbylým členům kabinetu a parlamentu své plány často předkládala jako hotovou věc. Viz ROVNÁ, L. *Premiérka jejího veličenstva...* s. 87-89.

¹⁸² BYRNE, P. Nuclear weapons and CND... s. 427-428.

¹⁸³ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume three...* s. 65.

¹⁸⁴ MINNION, J.; BOLSOVER, P., eds. *The CND story...* s. 36.

¹⁸⁵ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume three...* s. 64.

V této době častěji přebíraly iniciativu místní skupiny CND, zejména pokud šlo o protesty využívající přímou akci, například blokování vojenských základen nebo jaderných zařízení. Národní vedení Kampaně svým regionálním pobočkám většinou jen pomáhalo s koordinací protestních akcí.¹⁸⁶ Takovými lokálními protesty bylo například vyhlášení bezjaderných zón (*nuclear-free zones*). V listopadu 1980 se jako první proti jádru vyslovila radnice v Manchesteru. Do října 1983 se k ní připojilo až 155 místních zastupitelstev, za bezjadernou zónu tak platil například celý Wales.¹⁸⁷ Radnice tímto rozhodnutím odmítly umístění nukleárních zbraní ve svém obvodu, stejně jako převoz jaderného materiálu. Města také vyjádřila svůj odpor k plánovanému cvičení civilní obrany (*Hard Rock*), kterého se nakonec vláda musela vzdát, což bývá považováno za jeden z největších úspěchů protijaderného hnutí v tomto období. Konala se pak sice menší cvičení civilní obrany, ale již bez jaderného prvku.¹⁸⁸ Některá města využívala protijaderných zón jen jako způsob protestu proti vládě, jiná se snažila o uvedení těchto závazků do praxe. Rada Velkého Londýna např. pověřila skupinu odborníků, aby zkoumali vztah mezi odzbrojením a nezaměstnaností.¹⁸⁹ Tato revolta byla mimo jiné důsledkem všeobecně se zhoršujícího vztahu britské vlády a místních samospráv, což vedlo až k ubírání kompetencí radnicím nebo rušení některých zastupitelstev, např. Rady Velkého Londýna roku 1986.¹⁹⁰ Příznivci CND se také projevovali v jednotlivých volebních obvodech. Předvolební kampaně zpravidla využívali k protijaderným debatám, zjišťovali a zveřejňovali postoje kandidátů k nukleárním zbraním.¹⁹¹

CND nezapomněla na popularitu hudebních festivalů, kterých Kampaně využívala ke své prezentaci v 60. a 70. letech. Symbolem protijaderného hnutí se v 80. letech stal festival v Glastonbury. Počátky této několikadenní hudební akce můžeme nalézt již v předchozím desetiletí a tehdy byla také přirovnávána k britskému Woodstocku. Až od června 1981 se ale festival konal pravidelně každý rok a vytvořil si vazby na CND. Kampaně ho sice sama neorganizovala, ředitel festivalu Michael Eavis ale CND vycházel ve všem vstříc – nechával zde vystupovat její řečníky, pomáhal

¹⁸⁶ BYRNE, P. Nuclear weapons and CND... s. 426-427.

¹⁸⁷ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume three...* s. 132, 139, 294.

¹⁸⁸ MINNION, J.; BOLSOVER, P., eds. *The CND story...*s. 35-37.

¹⁸⁹ CLARKE, Michael. MOWLAM, Marjorie. *Debate on disarmament*. Routledge & Kegan Paul, London 1982, s. 8-9.

¹⁹⁰ GAMBLE, A. *The free economy...* s. 115.

¹⁹¹ BYRNE, P. Nuclear weapons and CND... s. 429.

vybírat peníze na financování Kampaně. Podle ředitele festivalu se v Glastonbury během 80. let podařilo pro CND vybrat údajně až 1 milion liber.¹⁹²

Nejznámějším protestem tohoto období byl ženský mírový tábor před leteckou základnou Greenham Common, kam měly být umístěny střely s plochou dráhou letu. Mírový tábor vznikl spontánně v srpnu 1981 po skončení pochodu z Cardiffu do Greenhamu. Demonstranti zde chtěli uspořádat debatu s představiteli vlády, ta ovšem jednání odmítla. Na protest proti tomuto rozhodnutí se zdejší ženy rozhodly utábořit před branami základny. Ačkoli byla původní demonstrace genderově smíšená, mírový tábor byl určen výhradně ženám. Ty považovaly jaderné zbraně za důsledek přirozených mužských sklonů k násilnému chování, jedním z hesel jejich protestu bylo „seberte mužům jejich hračky“.¹⁹³

Tábor fungoval až do začátku roku 1984, kdy policie nařídila vyklizení osad a všechny zbylé aktivistky poslala domů. Po celou dobu existence tábora bylo zatčeno asi 1200 žen za občanskou neposlušnost, některé z nich byly odsouzeny k pobytu ve vězení za blokování vojenských vozidel a poškozování vládního majetku.¹⁹⁴ Na jejich podporu vznikaly podobné mírové tábory po celém světě, do samotného tábora v Greenhamu přijížděly aktivistky ze západní Evropy i USA.¹⁹⁵ V Greenhamu také probíhaly velké demonstrace – v prosinci 1982 se zde sešlo na 30 tisíc žen, které ozdobily plot základny dětskými obrázky a další dekorací symbolizující život ohrožený jadernými zbraněmi. Později zde ženy vytvořily přes 14 km dlouhý lidský řetěz, který obklopil celý vojenský areál. V říjnu 1983 se jim dokonce podařilo strhnout až 6,5 km plotu a vniknout na základnu, kde pomalovaly americká letadla mírovými symboly.¹⁹⁶

Tento protest sice neprobíhal pod záštitou CND, ta ale odhodlání žen podporovala. Na druhou stranu se ovšem členům Kampaně nelíbilo vyloučení mužů z mírového tábora a také mediální obraz, jaký ženy vyvolávaly – spíše než o jaderných zbraních se v souvislosti s protestem hovořilo o charakteru žen, které opustily své muže

¹⁹² McKAY, George. Subcultural innovations in the Campaign for Nuclear Disarmament. *Peace Review: Journal of Social Justice*. Vol. 16, no. 4 (2004), s. 432-433.

¹⁹³ “Take the toys away from the boys.” Cit. dle: WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume three...* s. 133-134.

¹⁹⁴ HOYLE, Russ; WHITE, Arthur. Breaking camp at Greenham: Britain ends a protest over missile deployment. *Time*, 16. dubna 1984. Dostupné online: <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,954249,00.html> (ověřeno k: 2. 5. 2011).

¹⁹⁵ MINNION, J.; BOLSOVER, P., eds. *The CND story...* s. 37-38.

¹⁹⁶ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume three...* s. 133-134.

a děti a vytvořily v Greenhamu komunitu ve stylu novodobých *hippies*.¹⁹⁷ Počinání žen také s obavami sledovala policie a další bezpečnostní složky – ačkoli si policisté byli vědomi mírového zaměření těchto protestů, přesto nemohli ignorovat potenciální hrozbu, která by plynula z narušení bezpečnosti vojenského zařízení. Přítomnost policie, která se snažila zajistit normální chod základny i života v přilehlé obci, tak vyžadovala velké výdaje ze strany státu.¹⁹⁸

V roce 1981 se na demonstraci v Hyde Parku sešlo až 250 tisíc účastníků, o podobných počtech se hovoří i u dalších akcí, které CND pořádala v následujících letech. Za největší protest této doby je považována další demonstrace v Hyde Parku roku 1983, které se podle odhadů zúčastnilo až 400 tisíc aktivistů.¹⁹⁹ CND ale při organizaci protestu spolupracovala s policií a během akce nedošlo k žádným významnějším nepokojům – obyčejní Londýňané si mohli stěžovat jen na dopravní omezení ve městě.²⁰⁰ V dubnu téhož roku vytvořilo na 70 tisíc Britů přes 22 km dlouhý řetěz, který spojoval hned tři jaderná zařízení.²⁰¹

Po nástupu Gorbačova do čela SSSR a po zahájení rozhovorů o odzbrojení protesty v západní Evropě sice pokračovaly, ale obvykle v menším rozsahu než v předchozích letech. V červenci 1985 se konalo setkání Evropského nukleárního odzbrojení (viz kap. 5.3.), kde se aktivisté shodli na svém neúspěchu v boji proti střelám středního doletu a rozhodli se v budoucnu soustředit na protesty proti „hvězdným válkám.“ O měsíc později se konaly vzpomínkové akce ku příležitosti čtyřicetiletého výročí svržení atomových bomb na Japonsko. Aktivisté se sešli u „pagody míru“ v londýnském parku Battersea, kde byla navíc za účasti dvou přeživších z Hirošimy symbolicky zasazena japonská sakura. CND se přesto i v roce 1987 dařilo organizovat stotisícové demonstrace, také díky spolupráci s dalšími organizacemi, např. Přáteli Země (*Friends of the Earth*). Hnutí se také po letech činnosti zprofesionalizovalo a

¹⁹⁷ BYRNE, P. Nuclear weapons and CND... s. 428.

¹⁹⁸ House of Commons. Second report from the Defence Committee. Session 1983-84. The physical security of military installations in the United Kingdom. Together with the minutes of proceedings of the committee relating to the report; and part of the minutes of evidence taken before the committee on 11 and 30 April, 1, 9, 15, 16 and 17 May and 5 and 6 June, 1984, with appendices. Volume I. Report and minutes of proceedings. In: *20th Century House of Commons Sessional Papers*, 1983/1984, HC 397.

¹⁹⁹ *The Times* upozorňovaly na to, že organizátoři protestů obvykle nadsazují počet demonstrantů, jeden z jejich zdrojů tvrdí, že množství účastníků na této největší demonstraci roku 1983 nepřesahovalo 100 tisíc lidí. COWTON, Rodney. CND rally numbers disputed. *The Times*, 4. listopadu 1985.

²⁰⁰ Report of the Commissioner of Police of the Metropolis for the year 1983. In: *20th Century House of Commons Sessional Papers*, 1983/1984, Cmnd. 9268.

²⁰¹ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume three...* s. 131, 138.

zefektivnilo – CND zaměstnávala 40 lidí, kteří se věnovali hlavně administrativě a organizačním záležitostem, Kampaň se také naučila komunikovat s vládou nebo místními zastupitelstvy.

Jednou z posledních významnějších protiatomových akcí byla kampaň nesoucí název *Cruisewatch*. Tato iniciativa vznikla v reakci na rozhodnutí vlády přesunout rakety s plochou dráhou letu ze základny v Greenhamu na jiné, tajné místo. *Cruisewatch* si dala za úkol sledovat, zveřejňovat a narušovat tyto vojenské manévry, což často vedlo až k blokování vojenských konvojů, apod.²⁰² Aktivita hnutí definitivně utichla v souvislosti s první válkou v Zálivu – ta odvrátila pozornost veřejnosti od jaderných zbraní stejně, jako to dříve udělala válka ve Vietnamu. Kritici vlády měli náhle k dispozici nové téma, které s činností CND příliš nesouviselo.²⁰³ Ačkoli Kampaň za jaderné odzbrojení nezanikla a oficiálně existuje dodnes, její působení je o poznání slabší, než tomu bylo v jejích dvou nejslavnějších obdobích.

5. 3. Spřízněné skupiny a mezinárodní spolupráce

Jak je vidět na příkladu místních zastupitelstev či ženského mírového tábora, CND musela v 80. letech spolupracovat s širším spektrem zájmových skupin, stejně jako s mezinárodními organizacemi. Jednání o jaderném odzbrojení nemohlo probíhat výhradně na britské půdě, Kampaň se nyní více než dříve snažila nalézt podporu environmentálních hnutí, odborů i labouristů.

Kampaň za jaderné odzbrojení pokračovala v tradici ze 70. let a navazovala spolupráci i s dalšími skupinami. Nejednalo se nutně o organizace protestující proti jaderným zbraním, objevovala se také témata, která spojovala příznivce CND s jinými aktivisty. Kampaň se tak například v odporu proti sovětské invazi do Afghánistánu připojila k Národní radě míru (*National Peace Council*). O spolupráci se CND vyjádřila zájem Britská protijaderná kampaň (*Britain's Anti Nuclear Campaign*), která se až do roku 1980 soustředila pouze na protesty proti atomové energii. Díky vazbám na CND získávala příznivce nová Světová odzbrojovací kampaň (*World Disarmament Campaign*), jejímž hlavním cílem bylo zahájit mezinárodní jednání. Její petici požadující multilaterální jaderné odzbrojení podepsalo na 2,25 milionu signatářů.²⁰⁴

²⁰² WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume three...* s. 335-337.

²⁰³ BYRNE, P. *Nuclear weapons and CND...* s. 426.

²⁰⁴ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume three...* s. 65-66, 133.

Vznikaly také menší protestní skupiny, které zpravidla sdružovaly odborníky v jistém oboru – např. učitelé, novináři, advokáti, atd. Výrazná byla Zdravotnická kampaň proti jaderným zbraním (*Medical Campaign Against Nuclear Weapons*), jejíž základ tvořili lékaři a zdravotnický personál. Zdravotníci spolupracovali i na světové úrovni sdružení pod organizací Mezinárodní lékaři pro předcházení jaderné válce (*International Physicians for Prevention of Nuclear War*), v roce 1985 se jejich setkání v Budapešti zúčastnilo až 135 tisíc doktorů ze 41 zemí. Svou roli hráli i vědci, jejichž hlas byl obzvláště významný v protestech proti civilní obraně. I nadále se konaly konference *Pugwash*, i když již nedosáhly takové slávy jako na přelomu 50. a 60. let.²⁰⁵

V 80. letech získala na významu mezinárodní spolupráce mírových a protijaderných organizací. Jejich představitelé se poprvé pravidelně setkávali a organizovali společné demonstrace, na lokálních protestech se častěji objevovali zahraniční řečníci. Tato mezinárodní spolupráce dodávala hnutí na vážnosti. Vláda nemohla protesty jednoduše ignorovat, dokonce i americká administrativa bedlivě sledovala evropské demonstrace proti umístování raket *Pershing II*.²⁰⁶ Západoevropští aktivisté nemohli být tak snadno osočováni z protiamerických postojů, jakmile jim vyjádřily podporu i spřátelené americké organizace.²⁰⁷ Britská CND si nyní již začala uvědomovat, že mezinárodní spolupráce a multilaterální dohody o odzbrojení mají větší šanci na úspěch než-li jednostranné akce a požadavek unilateralismu.²⁰⁸

Mezinárodní organizace se sice často shodly na požadavku jaderného odzbrojení, jinak ale reprezentovaly širokou škálu zájmů. Nadále fungovala nejstarší ženská pacifistická organizace Ženská mezinárodní liga pro mír a svobodu (*Women's International League for Peace and Freedom*), nebo západoevropská skupina Ženy pro mír (*Women for Peace*). Protijaderný postoj v katolické církvi reprezentoval Mezinárodní Pax Christi (*Pax Christi International*), který ovšem nezískal podporu papeže Jana Pavla II. – ten považoval jaderné odstrašení za morálně akceptovatelné, pokud nakonec povede k rozsáhlejšímu odzbrojení. Zástupci všech křesťanských církví se sešli v srpnu 1983 ve Vancouveru na shromáždění Světové rady církví (*World Council of Churches*). Její generální shromáždění odsoudilo umístování a použití

²⁰⁵ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume three...* s. 66, 133, 229.

²⁰⁶ MINNION, J.; BOLSOVER, P., eds. *The CND story...* s. 38.

²⁰⁷ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume three...* s. 227-229.

²⁰⁸ THOMPSON, Edward. Resurgence in Europe, and the role of END. In: MINNION, J.; BOLSOVER, P., eds. *The CND story...* s. 84.

jaderných zbraní, zároveň uznalo občanskou neposlušnost jako možný způsob obrany proti přípravám na jadernou válku. Pacifisté se sdružovali především pod Mezinárodní odporce války (*War Resisters' International*) nebo Společenství pro usmíření (*Fellowship of Reconciliation*), které sdružovalo také nábožensky zaměřené pacifisty.²⁰⁹

Novým fenoménem bylo environmentální hnutí, nejznámějšími organizacemi byly Přátelé Země a především *Greenpeace*. Ti protestovali zejména proti jaderným testům, těžbě uranu a ukládání jaderného odpadu v Pacifiku. Francouzské nukleární zkoušky v Polynésii nazývali přímo jaderným kolonialismem. Ve spolupráci s *Greenpeace* a vědci stála CND u zrodu Koalice proti hvězdným válkám (*Coalition Against Star Wars*), která pořádala setkání kritizující americkou Strategickou obrannou iniciativu.²¹⁰

Na mezinárodní politiku měla vliv tzv. Palmeho komise, jejíž předsedou byl švédský premiér Olof Palme (1969–1976, 1982–1986). Komise sestávala z politiků z obou stran železné opony, Británii zde reprezentoval bývalý ministr zahraničí David Owen. Komise roku 1982 vydala obsáhlou zprávu „Společná bezpečnost: Plán na přežití“ (*Common Security: A Blueprint for Survival*), v níž se objevil požadavek snížení počtu konvenčních sil v Evropě, posílení role OSN a vyhlášení bezjaderné zóny ve střední Evropě.²¹¹

Komunikaci mezi jednotlivými národními organizacemi zajišťovalo několik skupin, díky kterým mohli aktivisté koordinovat své aktivity, domlouvat mezinárodní strategii nebo zajišťovat financování protestů. Spolupráci na kontinentě zajišťovala organizace Evropské nukleární odzbrojení. Ta o Velikonocích 1981 uspořádala mezinárodní demonstraci v Bruselu, asistovala při organizaci mezinárodních konferencí nebo pomáhala aktivistům zařizovat jejich zahraniční cesty.²¹² Komunikaci západoevropských, severoamerických a australských aktivistů zprostředkovávalo Mezinárodní centrum mírové komunikace a koordinace (*International Peace Communication and Coordination Center*). Mezinárodní organizace, jejíž význam tkvěl

²⁰⁹ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume three...* s. 229-231.

²¹⁰ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume three...* s. 337.

²¹¹ MITCHELL, Alex. Disarmament – the Palme Commission's proposals. *Third Way*, vol. 5, no. 7 (1982), s. 5-8.

²¹² THOMPSON, Edward. Resurgence in Europe, and the role of END. In: MINNION, J.; BOLSOVER, P., eds. *The CND story...* s. 83.

především v úspěšné spolupráci s OSN, nesla název Mezinárodní mírová kancelář (*International Peace Bureau*) a sídlila přímo v Ženevě.²¹³

Mient Jan Faber, někdejší předseda holandské Mezicírkevní mírové rady (*Interkerkelijk Vredesberaad*, IKV) tvrdí, že CND sice oficiálně spolupracovala s evropskými partnerskými organizacemi, přesto se většinou držela spíše stranou. Na rozdíl od END se nesnažila navázat bližší vztahy s východoevropskými aktivisty a disidenty, jejichž spolupráce podle Fabera mohla vést k „tání zdola.“ Z pohledu nizozemských aktivistů se tak CND zřejmě nevzdávala svého tradičního izolacionismu a Faber za nejaktivnější evropské organizace požadující jaderné odzbrojení považuje holandskou IKV, celoevropské END a západoněmecké Zelené.²¹⁴

5. 4. Členská základna

Na vyšší návštěvnost protestů v 80. letech měly svůj vliv jistě i společenské změny, které se v Británii (stejně jako v mnoha dalších zemích) začaly projevovat na začátku 60. let. Starší generace byla mnohdy zaskočena revoltující mládeží, jejíž protesty proti autoritám by byly ještě před několika lety zcela nemyslitelné. Studenti se začali intenzivněji zajímat o politické dění, které mladí lidé obvykle spíše ignorují. Jejich protesty v 60. letech souvisely také s faktem, že tehdejší mladí lidé již vyrůstali během studené války, která pro ně byla symbolizována bojem mezi demokracií a totalitarismem. Z tohoto důvodu pro ně bylo přirozené požadovat například lepší zastoupení studentů na univerzitách. Svým způsobem přelomové byly protesty proti válce ve Vietnamu, která na britské obyvatelstvo neměla v podstatě žádný přímý vliv (v kontrastu s americkými demonstranty, kteří mohli být osobně povoláni do armády). Protesty proti nukleárnímu zbrojení patřily k podobnému druhu protestů, jelikož se lidé stavěli proti něčemu, s čím se v běžném životě nesetkávali. Změna v postavení mladých lidí se výrazně projevila roku 1970, kdy Britové získali právo volit již od osmnácti let. Všechny tyto společenské změny měly nezanedbatelný vliv i na protestní hnutí v následujícím období.²¹⁵

Ačkoli v 80. letech počet členů CND vzrostl, jejich profil zůstával podobný – ke Kampani se nejčastěji přidávali mladí lidé z univerzitně vzdělané střední třídy,

²¹³ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume three...* s. 233-236.

²¹⁴ Tyto informace jsem získala na základě e-mailové korespondence s M. J. Faberem ze dne 9. května 2011.

²¹⁵ THOMAS, Nick. Challenging myths of the 1960s: The case of student protest in Britain. *Twentieth Century British History*, vol. 13, no. 3 (2002), s. 277-297.

pracovali obvykle ve státní službě, vzdělávání nebo kreativních odvětvích. Příslušnost protijaderných aktivistů ke vzdělané střední třídě vyvrací přesvědčení, že veřejné protesty přicházejí ke slovu až ve chvíli, kdy demonstranti nemají dostatečné ekonomické, sociální nebo intelektuální zdroje na to, aby se zapojili do normálního politického života. Stejně zůstávají i morální argumenty proti nukleárním zbraním – ty jako klíčové označovaly 2/3 aktivistů.²¹⁶ Protijaderné hnutí je typickou ukázkou zájmových skupin, jaké vznikají v postindustriální demokracii. Vyšší vzdělání obyvatelstva, lepší přístup k informacím a větší společenský vliv médií zvyšuje zájem občanů o politické otázky. Nové postmateriální hodnoty také obsahují požadavek udržení míru a omezení zbrojní výroby. Postmaterialisté, kteří usilují o vyšší cíle jako je světový mír, se také snáze ztotožňují s nesobeckými kroky, jakým je například jednostranné odzbrojení.²¹⁷

Stejně jako v 50. letech ani později v Kampani nepřevažovali pacifisté, slovy jejího předsedy Bruce Kenta: „Ačkoli absolutně odmítáme zbraně hromadného ničení, předpokládám, že mnoho mých kolegů by podporovalo nějaký druh konvenčních zbraní. Nikdo v CND nenavrhuje, aby se jakákoli země vzdala své vojenské obrany.“²¹⁸ Kent je zároveň příkladem církevního představitele působícího v Kampani – duchovní údajně tvořili až 23% členů CND, jejíž křesťanská skupina organizovala bohoslužby před většími demonstracemi a vydávala také vlastní časopis. K unilateralismu se připojily menší protestantské církve (např. baptisté nebo skotská církev), metodisté odmítali střely s plochou dráhou letu a použití jaderných zbraní za jakýchkoli okolností (ačkoli nekritizovali koncept nukleárního odstrašení). Vůči vládní obranné strategii byla nejméně kritická anglikánská církev, ta ale požadovala, aby se všechny země zavázaly, že nepoužijí jaderné zbraně jako první. Sám předseda CND byl katolickým prelátem a zastoupení katolíků bylo v Kampani o něco vyšší, než je jejich podíl na britském obyvatelstvu. Katolická církev jako celek se ovšem k protijaderným protestům nepřipojila.²¹⁹

Kampaň za jaderné odzbrojení přitahovala zejména tři skupiny aktivistů – ženy, mladé lidi a osoby s vyšším dosaženým vzděláním. Ženy obecně méně podporují války a ozbrojené střety, což přirozeně vede k opozici vůči nukleárním zbraním. V 80. letech

²¹⁶ BYRNE, P. Nuclear weapons and CND... s. 429.

²¹⁷ SUSSMAN, G; STEEL, B. S. Support for protest methods... s. 522-526.

²¹⁸ MULLER, H.; CRONIN, M. Disarming threat to stability. *Time*, 30. listopadu 1981.

²¹⁹ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume three...* s. 135-136.

začal být ženský element v protiatomovém hnutí velmi patrný – ženy tvořily nejméně polovinu členů CND a leckdy začaly přebírat iniciativu v jejím vedení. Vznikaly i výhradně ženské protestní skupiny, některé ženy se ale staly členkami CND, aniž by měly v úmyslu vymezovat se vůči svým mužským kolegům. Protesty v Greenhamu ukázaly především feministickou část protijaderného hnutí – tyto ženy považovaly mužskou agresivitu a vojenské akce za dvě strany téže mince. Kampaň za jaderné odzbrojení ale přitahovala i ženy, které si nadále udržovaly svou tradiční společenskou roli – ty pak vnímaly především praktickou stránku zvýšených výdajů na zbrojení. Uvědomovaly si, že finance investované do národní obrany pak často chyběly v jiných oblastech – snižovaly se dotace na jesle či školní jídelny, byla omezena sociální podpora rodinám s dětmi.²²⁰

Při pohledu na způsoby protestů panoval rozpor mezi studenty a ostatními lidmi s vyšším vzděláním. Vzdělaní lidé sice mají tendenci zapojovat se do politických aktivit, a očekávají také jednoznačné prosazování svých požadavků, na druhou stranu se neztotožňují s nekonvenčními způsoby protestu. Naopak mladí lidé a studenti patří mezi nejradikálnější aktivisty, ačkoli mohou mít vyšší vzdělání než jejich starší spoluobčané. Je ovšem nutné podotknout, že ačkoli studenti podporovali nelegální stávky nebo třeba blokování dopravy, na demonstracích proti jaderným zbraním panovala jen minimální podpora použití násilí při protestních akcích.²²¹

Protesty proti jaderným zbraním většinou vychází „zdola“ – aktivisté často považují rozhodování o nukleárním programu jako málo demokratické, upozorňovali zejména na rozpory mezi veřejností a experty, kteří rozhodují o bezpečnostní politice.²²² Poválečná generace mohla získat dojem, že mír je přirozenou součástí života a je ohrožován především těmi, kdo se účastní válečných příprav – přirozeným viníkem se tak stalo ministerstvo obrany, armáda a zbrojní průmysl. Mladí lidé nepovažovali jaderné zbraně jako obranu proti případné válce, ale jako její možnou příčinu. Napětí bylo také spojené s krizí sociálního státu – aktivisté upozorňovali na to, že nezbytné

²²⁰ WHYTE, Alison. Thinking for Ourselves. In: MINNION, J.; BOLSOVER, P., eds. *The CND story...* s. 84-88.

²²¹ SUSSMAN, G.; STEEL, B. S. Support for protest methods... s. 524-537.

²²² SUSSMAN, G.; STEEL, B. S. Support for protest methods... s. 520.

škrtky ve státních výdajích probíhají častěji v sociálním systému než v nákladech na obranu.²²³

Na rozdíl od jiných hnutí nemohli protiatomoví aktivisté přispět k reformám tím, že by sami změnili svou každodenní rutinu (jako např. environmentalisté, kteří mohou sami svým životním stylem přispět k úsporám energie a ochraně přírody). Kampaň za jaderné odzbrojení mohla uspět jedině ve chvíli, kdy došlo k uzavření dohody o omezení nukleárních zbraní na státní či mezinárodní úrovni. Na druhou stranu mohli aktivisté využívat strachu, že dopady jaderné války by byly okamžité a mohly by zasáhnout každého – nešlo zde o neurčitý strach z budoucnosti jako v případě změn klimatu, které se projevují až po letech. Lidé, kteří protestovali proti atomovým zbraním, ovšem nemohli své scénáře případného konfliktu ničím podložit – neexistoval jasný důkaz, že by samotné britské vlastnictví jaderných zbraní vedlo k tomu, že by byla Británie zatažena do případné nukleární války.²²⁴

5. 5. Politické a společenské ohlasy hnutí

5. 5. 1. Labouristická strana a odbory

Na začátku 80. let začalo být protijaderné zaměření Labouristické strany výraznější než kdykoli dříve. Labourističtí poslanci se objevovali v čele demonstrací organizovaných CND, ve vedení strany stál známý odpůrce nukleárních zbraní Michael Foot (lídrem strany a stínového kabinetu byl v letech 1980–1983).²²⁵ Na stranických konferencích roku 1980 a 1981 labouristé přijali rezoluce o unilateralismu. Oficiální politikou strany se jednostranné odzbrojení ovšem stalo až v roce 1982, kdy byl unilateralismus přijat dvoutřetinovou většinou hlasů. Toto směřování se projevilo především v předvolební kampani r. 1983. Strana šla do voleb se slibem zrušit nový jaderný systém *Trident*, odmítnout rozmísťování střel s plochou dráhou letu a uzavření všech nukleárních základen v zemi. Labouristé nepožadovali vystoupení z NATO, naopak zdůrazňovali důležitost kolektivní bezpečnosti, která zajistí obranu země i bez využití jaderných zbraní. Ve svém manifestu labouristé hovořili o nutném spojení unilateralismu a multilateralismu – jakmile se začnou státy (za podpory silných mezinárodních institucí, zejména OSN) jednostranně zbavovat svých jaderných zbraní,

²²³ JOFFE, Josef. Peace and populism: Why the European anti-nuclear movement failed. *International Security*, vol. 11, no. 4 (1987), s. 22, 27-29.

²²⁴ BYRNE, P. Nuclear weapons and CND... s. 430.

²²⁵ JOFFE, J. Peace and populism... s. 26-27.

bude možné dosáhnout úspěšného celosvětového odzbrojení. Británie by se zároveň měla účastnit všech důležitých odzbrojovacích jednání.²²⁶

Tato předvolební strategie byla nakonec silně neúspěšná, kritizoval ji i bývalý labouristický premiér James Callaghan, který svůj postoj odůvodňoval slovy: „Británie a Západ by se neměly zbavovat svých zbraní, aniž by něco získaly na oplátku od Sovětského svazu.“²²⁷ Z labouristického pohledu byla ale změna bezpečnostní politiky nejvýhodnější cestou, jak získat nové voliče, aniž by proti sobě popudili odbory. CND totiž vystupovala s plánem, jak by mohla být pracovní místa ve zbrojním průmyslu převedena na mírovou výrobu. Také pro Kampaň bylo spojení s Labouristickou stranou tou nejvýhodnější cestou, jak získat politický vliv – ačkoli ji podporovaly i menší strany, např. velšští nebo skotští nacionalisté, jejich role je kvůli britskému politickému systému značně omezená.²²⁸ Neúspěch labouristů ve volbách roku 1983 byl dán také vznikem nové levicové strany – sociálních demokratů v čele s Royem Jenkinsem a Davidem Owenem. Aliance sociálních demokratů a liberálů získala v roce 1983 přes ¼ hlasů, přispěla tak k labouristickému volebnímu fiasku, kdy obdrželi nejméně hlasů od roku 1918.²²⁹

Vztah labouristů k CND se tak v následujících letech výrazně proměňoval – to se projevilo v roce 1987, kdy vedení strany doporučovalo svým kandidátům distancovat se od požadavků Kampaň. Tento krok byl odůvodňován rozdíly v programu Labouristické strany a CND, která navíc údajně nepředstavila žádné komplexní návrhy britské bezpečnostní politiky.²³⁰ Nový lídr labouristů Neil Kinnock (1983–1992) odmítal unilateralismus jako oficiální politiku strany. Labouristické vyškrtli požadavek jednostranného odzbrojení až ze svého programu zveřejněného před národními volbami roku 1992.²³¹

Na rozdíl od 50. let se CND v 80. letech podařilo získat na svou stranu i odboráře. Podobně jako Labouristická strana i odbory přijaly na svém kongresu r. 1981 rezoluci o unilateralismu, v následujících dvou letech požadovali zrušení všech

²²⁶ 1983 Labour Party Manifesto. Dostupné online:

<http://www.labour-party.org.uk/manifestos/1983/1983-labour-manifesto.shtml> (ověřeno k: 30. 4. 2011).

²²⁷ Cit. dle: ROVNÁ, L. *Premiérka jejího veličenstva...* s. 121.

²²⁸ BYRNE, P. Nuclear weapons and CND... s. 426-432.

²²⁹ THORPE, A. *A history of the British Labour Party...* s. 215-219.

²³⁰ The Times Diary: CND out in the cold. *The Times*, 19. května 1987.

²³¹ WEBSTER, Philip. Kinnock admits switch from unilateralist defence policy. *The Times*, 10. února 1989.

jaderných základen v Británii. Do roku 1987 s CND formálně spolupracovalo na 28 národních odborových organizací, které reprezentovalo až 6,8 milionu britských odborářů. Toto spojení samozřejmě působilo i na Labouristickou stranu. Odbory ve spolupráci s CND například protestovaly proti americkému projektu „hvězdných válek“.²³² Úspěšná byla společná kampaň CND a odborů nesoucí název „Pracovní místa, ne bomby“. Tato iniciativa upozorňovala na rychlejší ekonomický růst těch států, které tolik neinvestují do zbrojení – jako příklad si vybrali Japonsko, jehož výdaje na obranu byly nižší než v Británii, ale těšilo se z rychlejšího růstu ekonomiky.²³³ CND se sice konečně podařilo navázat spolupráci s odbory, to ale neznamená, že by se na ně začala přímo orientovat – prioritou Kampaně bylo udržovat vztahy s nejrůznějšími zájmovými skupinami.²³⁴

5. 5. 2. Reakce vlády

Kampaň za jaderné odzbrojení měla silného oponenta v Margaret Thatcherové a její konzervativní vládě. Premiérka obhajovala britské vlastnictví nukleárních zbraní slovy: „Samotné konvenční zbraně nepůsobí odstrašujícím dojmem, to už prokázaly dvě světové války. Chceme Evropu bez válek a abychom toho dosáhli, musíme si ponechat jaderné zbraně.“²³⁵ Nedoporučovala snižovat atomový arzenál Západu přinejmenším do té doby, než se sníží sovětská převaha v konvenčních a chemických zbraních. Přesto se nebránila rozhovorům se SSSR, o jeho novém představiteli řekla: „Pan Gorbačov se mi líbí, můžeme spolu jednat.“²³⁶

Konzervativci kritizovali unilateralistický postoj labouristů, Thatcherová jejich bezpečnostní politiku před volbami 1987 nazvala „politikou porážky, kapitulace, okupace a nakonec vleklých guerillových bojů. Nikdy dřív Labouristická strana nenabízela zemi tak nezodpovědnou obrannou politiku. Obrannou politiku bílé vlajky.“²³⁷ Kritickou poznámku vůči labouristům si neodpustila ani po podepsání Smlouvy o likvidaci raket středního doletu, tehdy jim vzkázala, že by sotva došlo k podepsání takové dohody, kdyby byli u moci „oni a jejich kamarádi z CND“. Dle jejího soudu by labouristická politika vedla jediné k tomu, že by se Západ vzdal svého

²³² JONES, Tim. Star Wars campaign. *The Times*, 29. května 1987.

²³³ LONGONI, Ruth; WOLFGANG, Walter. CND and the Unions. In: MINNION, J.; BOLSOVER, P., eds. *The CND story...* s. 131.

²³⁴ CLARKE, M. MOWLAM, M. *Debate on disarmament...* s. 6.

²³⁵ Cit. dle: CROFT, Stuart. Britain's nuclear weapons discourse. In: CROFT, S. et al. *Britain and defence 1945–2000...* s. 73.

²³⁶ Cit. dle: ROVNÁ, L. *Premiérka jejího veličenstva...* s. 151, 163.

²³⁷ Cit. dle: WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume three...* s. 378.

jaderného arzenálu, zatímco Sověti by si mohli ponechat svých 1300 jaderných hlavic.²³⁸ Ve stejném duchu hovořil i ministr zahraničí lord Carrington (1979–1982): „Sovětský svaz (...) může spoléhat na to, že si může dovolit vyhrožovat západní Evropě jaderným útokem, aniž by riskoval odvetu namířenou na jeho vlastní území.“²³⁹ Pozice pozdějšího ministra zahraničí Geoffreyho Howe (1983–1989) byla o něco složitější, obzvláště když se ukázalo, že jeho syn je sám členem CND a pracuje na přípravách vzpomínkové akce 40. výročí bombardování Hirošimy.²⁴⁰

Konzervativci podporovali pravicové skupiny, které záměrně narušovaly akce organizované CND. Ty považovaly Kampaň za nástroj sovětské propagandy, logo CND přemalovávali srpem a kladivem a nazývaly ho „symbolem komunistů, neutralistů a poraženců.“ Jednou z takových skupin byla Koalice pro mír skrz bezpečnost (*Coalition for Peace through Security*), kteří nad dubnovou demonstrací CND v roce 1983 nechali přeletět letadlo nesoucí nápis „CND – aprílový žertík Kremlu“. Tyto organizace většinou odmítaly zveřejňovat své financování, jejich zdroje byly ale údajně přímo či nepřímo spojené s vládami Británie a USA.²⁴¹ Propojenost některých podobných organizací s Konzervativní stranou byla zjevná – Výbor pro mír a svobodu (*Committee for Peace with Freedom*) se scházel doma u konzervativního poslance Winstona Churchilla, vnuka slavného premiéra. Kampaň pro obranu a mnohostranné odzbrojení (*Campaign for Defence and Multilateral Disarmament*) byla organizována přímo z ústředí Konzervativní strany.²⁴² Konzervativci také vyhráli spor s CND ohledně předvolební kampaně – podle britských zákonů nemohou místní pobočky CND nabádat lidi, aby volili kandidáty labouristů, liberálů nebo sociálních demokratů, pokud se samy nepodílejí na financování těchto politických stran. Konzervativci tak narušili iniciativu aktivistů, kteří podporovali kandidáty nakloněné nukleárnímu odzbrojení podobným způsobem, jako to od roku 1962 dělal INDEC.²⁴³

²³⁸ ROVNÁ, L. *Premiérka jejího veličenstva...* s. 163.

²³⁹ MULLER, H.; CRONIN, M. Disarming threat to stability. *Time*, 30. listopadu 1981.

²⁴⁰ The Times Diary: Howe's that? / Foreign Secretary's son's CND membership. *The Times*, 2. července 1985.

²⁴¹ Cit. dle: WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume three...* s. 136.

²⁴² The Guardian has looked at the activities of the Coalition for Peace Through Security, a small Right-Wing pressure group which aims to combat the popular appeal of the Campaign for Nuclear Disarmament. *The Guardian*, 14. února 1983.

²⁴³ The Conservative Party is claiming that CND is in breach of the 1949 Representation of the People Act in respect of its election activities. *The Guardian*, 17. května 1983.

5. 5. 3. Reakce veřejnosti

V 80. letech se velká část britské společnosti stavěla proti umístování nových raket na území Británie nebo proti modernizaci jaderného arzenálu. Přesto zde již nepanovala taková shoda ve vztahu k protiatomovým protestům. Řadoví občané většinou nepodporovali mimoparlamentní protesty, kritiku si vysloužily obzvláště ženy tábořící v Greenhamu, protože je konzervativní média popisovala jako nezodpovědné radikálky, které daly přednost „bivakování“ u letecké základny před vlastní rodinou.²⁴⁴ Protijaderní aktivisté se ale zpravidla snažili působit na veřejné mínění tak, aby zvýšili povědomí o plánech ministerstva obrany nebo NATO. Následně sledovali četné průzkumy, které se dotazovaly na postoje obyvatel vůči různým typům zbraní, na strach z jaderné války, apod.

Obzvláště odmítavě se lidé stavěli k umístování nových zbraní na britském území, ačkoli v 80. letech vesměs nadále panovala důvěra ke strategii jaderného odstrašení. Odpor k novým americkým zbraním také souvisel s pochybnostmi o schopnostech Američanů „rozumně řešit současné světové problémy“ – v roce 1983 v této otázce důvěřovalo USA jen 24 % respondentů.²⁴⁵ Již v roce 1981 se 53% Britů stavělo pro uzavření amerických vojenských základen ve své zemi, jen 1/3 obyvatel by byla pro zvýšení vojenských výdajů, pokud by o to USA požádaly své spojence v NATO.²⁴⁶ Po invazi do Afghánistánu se také zvýšily obavy z jaderné války, kterou považovalo za pravděpodobnou až 69 % dotázaných.²⁴⁷ Roku 1986 *The Times* publikovaly výsledky průzkumů, které podporovaly vládní politiku. Podle nich 2/3 obyvatel souhlasily s ponecháním vlastních jaderných zbraní, dokud jimi disponuje SSSR, polovina respondentů souhlasila s dokončením programu *Trident* a 48 % odmítala odstranění amerických střel s plochou dráhou letu. Výsledky se lišily napříč politickým spektrem – vlastnictví jaderných zbraní podporovalo 87 % konzervativních voličů, ale jen 45 % sympatizantů Labouristické strany.²⁴⁸ Naopak *The Guardian* psal

²⁴⁴ WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume three...* s. 137-139.

²⁴⁵ JOFFE, J. Peace and populism... s. 14-15.

²⁴⁶ MULLER, H.; CRONIN, M. Disarming threat to stability. *Time*, 30. listopadu 1981.

²⁴⁷ JOFFE, J. Peace and populism... s. 16.

²⁴⁸ H-bomb test soldier sues ministry over cancer / Damages claimed after exposure to tests on Christmas Island. *The Times*, 15. listopadu 1986.

ve stejném roce o průzkumu, podle nějž 44 % respondentů souhlasí s jednostranným odzbrojením, zatímco před třemi lety se pro unilateralismus vyslovilo jen 16 % Britů.²⁴⁹

Zde je také vidět rozpor v mediálním obrazu CND – zatímco levicový tisk dával Kampani dostatek prostoru, konzervativní noviny se k protestům obvykle stavěly odmítavě. *The Times* o aktivistech píše jako o *hippies*, kteří se snaží působit spíše za pomoci emocí než faktů.²⁵⁰ O něco více prostoru získávala CND v televizi a rádiu, i tak se ale redakce většinou omezovaly na popis průběhu demonstrací, než na analýzu řečnických projevů, apod. V roce 1982 se ale opět projevila dramaturgie BBC, která do své série dokumentů *Q.E.D.* zařadila film „Průvodce Armageddonem“ (*A Guide to Armageddon*) popisující možné dopady jaderného útoku na Londýn.²⁵¹ CND také mohla využívat přízně známých osobností, jako byl v 80. letech například spisovatel Salman Rushdie nebo herečka Susannah Yorková.²⁵²

Ve volbách se ovšem ukazovalo, že podpora jaderných zbraní pro konzervativce nepředstavuje zásadní nevýhodu. To se projevilo např. roku 1983, kdy vítězila Margaret Thatcherová, ačkoli se v době konání voleb polovina respondentů vyjádřila, že je proti vládnímu rozhodnutí umístit americké střely s plochou dráhou letu na britské půdě. Ukázalo se ale, že větší roli v rozhodnutí voličů hrají jiné oblasti veřejného života – na prvním místě se tehdy objevil problém nezaměstnanosti.²⁵³ Poprvé od 2. světové války se ale obranná politika stala významným tématem předvolební kampaně. Projevila se zde také tzv. „falklandský faktor“,²⁵⁴ jenž přinesl politiku vládě, které se navíc podařilo přesvědčit voliče, že by se země pod labouristickým vedením stala zcela bezbrannou.

²⁴⁹ A new poll undertaken by Gallup for CND reveals that 44% of those questioned said Britain should abandon its nuclear deterrent whatever other countries do. *The Guardian*, 15. září 1986.

²⁵⁰ Srv. WYATT, Woodrow. Weapons that can save the world. *The Times*, 9. listopadu 1985. SETON, Craig. 200 hippie arrests near Stonehenge. *The Times*, 21. června 1986.

²⁵¹ Film je ke zhlédnutí také zde: <http://www.youtube.com/watch?v=7AYMS1po0L8> (ověřeno k: 4. 5. 2011).

²⁵² WITTNER, L. S. *The struggle against the bomb. Volume three...* s. 131, 137.

²⁵³ JOFFE, J. Peace and populism... s. 6-7, 10-11.

²⁵⁴ DORMAN, A. The politics of defence. In: CROFT, S. et al. *Britain and defence 1945–2000...* s. 105.

Závěr

V hlavní části své práce jsem představila analýzu fungování britské Kampaně za jaderné odzbrojení. Stať jsem záměrně strukturovala tak, aby čtenáři umožnila srovnání dvou hlavních období činnosti CND. Nejprve jsem se zaměřila na vznik Kampaně v roce 1958 a její působení až do roku 1963, druhá část mé práce představuje opětovné obnovení činnosti CND v roce 1978 až po postupné utlumování aktivit do roku 1987. Stanovila jsem si několik oblastí, na které se budu soustředit při komparaci těchto historických etap – jsou to (1) okolnosti vzniku nebo obnovy CND, (2) hlavní aktivity Kampaně, (3) důvody úpadku protijaderného hnutí, (4) spřízněné skupiny, (5) členská základna CND, (6) vztah k Labouristické straně, (7) postoje vlády a (8) veřejné mínění.

Když na konci 50. let vznikala Kampaň za jaderné odzbrojení, mohla svou činností navázat na britskou tradici pacifistického hnutí, které v zemi působilo již v meziválečném období. V reakci na výrobu vodíkové bomby a jaderné testy vzniklo několik organizací: Národní kampaň o vodíkové bombě, Národní rada pro zákaz testů jaderných zbraní, Výbor pro přímou akci a Britský mírový výbor, jehož vedení bylo pod kontrolou komunistické strany, což ho uvrhlo do politické izolace. Tyto skupiny se většinou snažily působit na britskou vládu, která by se dle jejich požadavků měla vzdát svého jaderného výzkumu a sama měla přispět k mezinárodní dohodě o odzbrojení. Jedinou skupinou, která se snažila o nadnárodní spolupráci, byli vědci – to se projevilo na konferencích *Pugwash* organizovaných od roku 1957. Oproti tomu na konci 70. let CND navazovala již na svůj vlastní odkaz, který s sebou nesl i dlouhá léta nečinnosti – tehdy se ale Kampaň naučila spolupracovat i s jinými skupinami, často také na mezinárodní úrovni. CND obnovila své protestní akce po změně bezpečnostní strategie Západu, která měla být nejprve spojena s novou neutronovou bombou, poté se ale vlády shodly na rozmístění raket středního doletu v západní Evropě. Tato problematika spojovala britské protestní hnutí s podobnými skupinami na kontinentě.

Pro obě srovnávaná období bylo typické financování kampaně z členských příspěvků a darů, popřípadě z prodeje literatury, apod. Šedesátá a sedmdesátá léta s sebou také přinesla rostoucí oblibu hudebních festivalů, v souvislosti se CND se většinou hovoří o festivalu v Glastonbury, kde účastníci sami přispívali na aktivity Kampaně. Uvnitř CND probíhal po celou dobu její činnosti spor o nejvhodnější formu

protestů – setkávali se tu lidé, kteří prosazovali politické vyjednávání (nejlépe prostřednictvím Labouristické strany), ale také radikálnější aktivisté, kteří takové jednání považovali za málo účinné a sami se přikláněli k přímé akci a občanské neposlušnosti.

Na přelomu 50. a 60. let Kampaň uspěla v rozpoutání veřejné debaty o jaderných zbraních, o nichž dosud neměla veřejnost dostatek informací. Nejznámějším protestem CND byl pravidelný velikonoční aldermastonský pochod, kterého se roku 1962 zúčastnilo podle organizátorů až 150 tisíc demonstrantů. V souvislosti s tímto pochodem také vzniklo logo CND, které je známé dodnes jako mírový symbol. V 80. letech aktivněji vystupovaly lokální skupiny CND, které podpořila i místní zastupitelstva, když začala napříč Británií vyhlášovat bezjaderné zóny. Nejpočetnější demonstrací té doby bylo patrně setkání v Hyde Parku roku 1983, kde se podle organizátorů sešlo na 400 tisíc aktivistů. Nejznámějším protestem se stal ale zřejmě ženský mírový tábor u letecké základny Greenham Common, který fungoval nepřetržitě téměř tři roky (léto 1981 – jaro 1984). Mírový tábor nevznikl z iniciativy CND, ta ovšem zdejší ženy podporovala v jejich odhodlání.

Na utlumení činnosti hnutí se v obou zkoumaných obdobích nejvíce projevila mezinárodní situace – na počátku 60. let mělo největší vliv mírové řešení Karibské krize, podepsání Smlouvy o zákazu pokusů s jadernými zbraněmi v ovzduší, kosmickém prostoru a pod vodou, a rozpoutání války ve Vietnamu, která se od poloviny 60. let stala hlavním tématem protestů. Utlumení činnosti CND v letech osmdesátých probíhalo o něco pomaleji – demonstrace slábly již po nástupu Gorbačova do čela SSSR v roce 1985. V Británii se ovšem konaly protesty až do roku 1987, kdy byla podepsána Smlouva o likvidaci raket středního doletu. Zájem o jaderné zbraně definitivně utichl až v souvislosti s pádem železné opony a první válkou v Zálivu, která získala pozornost aktivistů podobně jako dříve Vietnam.

Ačkoli se ve své práci soustředím na činnost Kampaně za jaderné odzbrojení, ta se nevyhnula spolupráci i s jinými skupinami. První období činnosti CND bylo spojeno se sporem o využití přímé akce – to prosazoval Výbor pro přímou akci a následně Výbor sta. Již v této době se začala projevovat svébytnost ženské skupiny CND, ačkoli ženský aktivismus se naplno projevil až v následujících letech. Na začátku 60. let také vznikl Nezávislý volební výbor, který nabízel voličům informace o postoji jednotlivých

kandidátů k jaderným zbraním. O totéž se v 80. let snažily místní pobočky CND. Kampaň se v 70. letech naučila více spolupracovat s podobnými skupinami, i když se zcela nezaměřovaly na jaderné odzbrojení – vznikly tak například funkční vazby na environmentální hnutí. CND se konečně podařilo nalézt podporu odborů, ve spolupráci s nimiž se Kampaň zajímala o to, jak by se případné odzbrojení podepsalo na nezaměstnanosti. Národní centrála CND se nyní soustředila převážně na koordinaci protestů, které častěji probíhaly pod taktovkou místních organizací. S podobnými požadavky kromě CND vystupovaly i oborové skupiny – nejviditelněji se projevovali lékaři a vědci. Kampaň také navázala fungující vazby s nadnárodními organizacemi, díky nimž se podařilo zorganizovat mezinárodní demonstrace, popř. koordinovat protesty v jednotlivých státech. Zatímco v polovině 50. let na veřejnost zapůsobil Russellův a Einsteinův manifest věnující se nebezpečí jaderné války, roku 1982 vyšla neméně vlivná zpráva tzv. Palmeho komise, která sdružovala politiky z obou stran železné opony.

Protijaderné protesty získaly své příznivce v 50. letech také díky úspěšné emancipaci mladých lidí, což umožnilo vznik nové mladé vzdělané střední třídy. Tento profil splňovali členové CND i po třiceti letech. Jednalo se zpravidla o lidi s rozporuplným společenským statutem – získali nadprůměrné vzdělání, ale vybrali si kreativní povolání nebo práci ve státním sektoru, s níž bylo spojené i nižší finanční ohodnocení. Aktivisté často patřili k voličům Labouristické strany, u ní ale oceňovali spíše liberální reformy (např. rovná práva homosexuálů nebo přistěhovalců), než-li hospodářskou a sociální politiku. I z tohoto důvodu většina členů CND odmítala jakýkoli vliv komunistické strany, ačkoli byla Kampaň často osočována ze spolupráce s „rudými“. Pro obě zvolená období je pro Kampaň typická podpora ze strany mladých lidí a zejména studentů, kteří také často volí radikálnější formy protestu. V 80. letech větší vliv získaly ženy, které organizovaly i úspěšné nezávislé akce. Aktivněji vystupovali také duchovní, kteří ještě v 60. letech váhali, zda by se církve měla zapojovat do veřejného života. Zatímco na přelomu 50. a 60. let hrál v CND roli ideologický vliv Nové levice, v 80. letech se hovoří spíše o postmateriálních hodnotách, které sdílí většina protijaderných aktivistů. Tehdy také takřka vymizely vzpomínky obyvatelstva na poslední světovou válku a aktivisté začali vnímat jaderné zbrojení jako potenciální ohrožení míru, spíše než jako úspěšnou strategii odstrašení.

Pro CND bylo důležité spojení s Labouristickou stranou – v 50. letech proti vládní obranné politice protestoval Aneurin Bevan, již tehdy se ale projevovala osobnost a protijaderné postoje Michaela Foota, který byl roku 1980 zvolen do čela strany. V prvním období se labouristé připojili k požadavku jednostranného odzbrojení jen krátce (1960–1961), jednalo se také převážně o vyjádření protestu proti vedení. Oproti tomu v 80. letech byla na stranických konferencích rezoluce o unilateralismu přijata hned několikrát, což vyvrcholilo předvolební kampaní roku 1983, v níž strana otevřeně hovořila o nutnosti odzbrojení. Toto směřování ale obvykle zmařila změna ve vedení strany – v 60. letech utichla debata o jaderných zbraních v souvislosti s nástupem Harolda Wilsona, v 80. letech se nový labouristický lídr Neil Kinnock rozhodl o změně strategie, která s sebou nesla i odmítnutí další spolupráce se CND.

Postoje britských vlád ovlivňoval strach z rudé hrozby, přičemž Kampaň za jaderné odzbrojení byla častým terčem obvinění z podpory komunismu. V 50. a 60. letech se vláda snažila utiřit veřejné protesty tím, že omezovala tok informací o nukleárních zbraních. V 80. letech konzervativní strana spolupracovala s některými pravicovými skupinami, které záměrně narušovaly setkání CND a obviňovala Kampaň z posluhování Sovětskému svazu. V prvním období reagovali představitelé státu na potenciální ohrožení národní bezpečnosti (například blokováním vojenských zařízení) zatýkáním hlavních představitelů protijaderného hnutí, zatímco o několik let později byli aktivisté a labouristé osočováni z ohrožování bezpečnosti země, vláda proti nim však nijak radikálně nezasahovala. Jakmile ale došlo k uzavření některé z klíčových odzbrojovacích smluv, vládní představitelé si nikdy nenechali ujít příležitost, aby demonstrantům připomněli, že na jadernou politiku měla větší vliv trpělivá mezinárodní jednání, než-li pouliční protesty.

Mediální obraz Kampaně za jaderné odzbrojení se vždy lišil podle politické orientace britských deníků – zatímco levicové noviny protesty obvykle podporovaly, pravicové listy se k aktivistům stavěly spíše kriticky. Důležitou roli zde hrál televizní kanál BBC, který na veřejnost zapůsobil tím, že do svého programu zařadil dva kontroverzní snímky „Hra na válku“ (1965) a „Průvodce Armageddonem“ (1982). Postoj veřejnosti k jadernému odstrašení se měnil v souvislosti s krizemi, jakými procházel vztah obou světových bloků. Ovšem i v obdobích, kdy panovala výrazná opozice veřejnosti proti nukleárním zbraním, běžní obyvatelé vyjadřovali odpor vůči pouličním mimoparlamentním protestům a přímé akci. Ve prospěch Kampaně ovšem

často hovořila podpora známých osobností, jako byl v 60. a 70. letech John Lennon a Paul McCartney nebo v 80. letech Susannah Yorková a Salman Rushdie.

Před bližším zkoumáním problematiky protijaderného hnutí jsem se domnívala, že větší podpora protestů v 80. letech byla spojená především s radikalizací společnosti, která proběhla v souvislosti s působením hnutí *hippies* v 60. a 70. letech. Na základě dostupné literatury jsem ovšem dospěla k závěru, že na rozsáhlejší činnosti Kampaně za jaderné odzbrojení se podepsaly kromě společenských změn také jiné faktory, ke kterým patřila např. úspěšnější mezinárodní spolupráce a navázání lepších vztahů s tradičními organizacemi, jako byly církve, Labouristická strana nebo odbory. Profil členů CND se v průběhu několika desetiletí výrazně nezměnil, výjimkou je však větší emancipace žen, která se projevila v organizaci úspěšných, výhradně ženských, protestních akcí v 80. letech.

Kampaň za jaderné odzbrojení ztratila velkou část svých příznivců po skončení studené války, což bylo dáno i změnou ve vnímání jaderné hrozby. I když dnes není příliš pravděpodobné, že by mohlo dojít k rozpoutání nové světové války za použití nukleárních zbraní, stále existují státy disponující jaderným arzenálem. Ani CND dosud nezanikla, ačkoli její aktivity jsou nesrovnatelně menší než před třiceti lety.

Summary

British Campaign for Nuclear Disarmament (CND) was an important protest movement mostly in two periods of the Cold War. It was founded in 1958 and organized well-known anti-nuclear demonstrations and marches until 1963, when the “*Partial Test Ban Treaty*“ was signed. As a result, the Campaign remained almost inactive until 1978, when it released a petition against the new neutron bomb. The protests against nuclear weapons gained the biggest public support in the beginning of the 1980s and the British campaigners cooperated with their counterparts in the Western and Northern Europe. In 1985, with Mikhail Gorbachev becoming a leader of the U.S.S.R., the anti-nuclear movement started to lose its momentum. The protests mostly disappeared after 1987, when the “*Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty*“ was ratified.

In the end of the 1950s and the beginning of the 1980s there were several similar groups protesting against nuclear weapons and their testing but a strong disagreement

about the protest methods existed among the activists. Leaders of the CND believed in political negotiations, especially with the Labour Party. On the other hand, the radical activists tried to influence the nuclear policy by using direct action and civil disobedience. In the 1980s the Campaign cooperated more with the other protest groups, in Britain and abroad as well. Also the local branches started to organize their own meetings and protests and the national headquarters played mostly the role of a coordinator between the various local organisations. An important part of the CND was its women's group, which worked independently since the 1950s and the female activists became a significant protest force in the 1980s (especially in connection with the Greenham Common Peace Camp).

The relationship with the British Labour Party was important for the moderate members of the CND. The demand for unilateral disarmament was agreed at the annual conference of the party in 1960, but it didn't become a part of the official policy of the party until 1980s (it was also an issue in the election campaign in 1983). In its first era the Campaign failed to attract the unions, which could offer it a support of a strong labour movement. It changed again in the 1980s when the biggest unions agreed on unilateralism as well as the Labour Party.

The members of the CND belonged mostly to the young, educated middle class with a complicated social status. They had a higher level of education, but lower salaries connected with creative professions or jobs in welfare and education. A large part of the protesters were students. Most of them voted the Labour Party and because of their leftist opinions they were often accused of supporting the Communists. But today it is widely agreed that the Communist Party had almost no voice in the movement. More important was the support of churches – some of their members also became the leading figures of the Campaign, such as Canon Collins or Monsignor Kent.

The British governments usually opposed the idea of unilateral disarmament, but they paid attention to the public protests against the nuclear weapons. In the 1950s the governments decided not to present complete data about British nuclear programme to the public. In the 1980s the Conservative Cabinet helped to organize the anti-CND groups, which disrupted some of the anti-nuclear meetings. The governments also stressed their roles in the international negotiations by signing any important treaty about nuclear disarmament.

There was a general public awareness about the nuclear weapons in the periods until 1963 and after 1978. But the regular British population usually didn't support the non-parliamentary protest methods and civil disobedience. The Campaign for Nuclear Disarmament helped to stimulate a national debate about nuclear weapons and it succeeded in getting the public attention, also with help of popular figures of that time.

Použitá literatura

Primární zdroje

1983 Labour Party Manifesto. Dostupné online:
<http://www.labour-party.org.uk/manifestos/1983/1983-labour-manifesto.shtml> (ověřeno k: 30. 4. 2011).

Atomic Energy Act of 1946 (Public Law 585, 79th Congress). Dostupné online:
<http://www.osti.gov/atomicenergyact.pdf> (ověřeno k: 11. 4. 2011).

House of Commons. Second report from the Defence Committee. Session 1983-84. The physical security of military installations in the United Kingdom. Together with the minutes of proceedings of the committee relating to the report; and part of the minutes of evidence taken before the committee on 11 and 30 April, 1, 9, 15, 16 and 17 May and 5 and 6 June, 1984, with appendices. Volume I. Report and minutes of proceedings. In: *20th Century House of Commons Sessional Papers, 1983/1984*, HC 397.

Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty. Dostupné online:
<http://www.armscontrol.org/documents/inf> (ověřeno k: 21. 4. 2011).

Report of the Commissioner of Police of the Metropolis for the year 1958. In: *20th Century House of Commons Sessional Papers, 1958–1959*, Cmnd. 800, XVIII.931.

Report of the Commissioner of Police of the Metropolis for the year 1959. In: *20th Century House of Commons Sessional Papers, 1959–1960*, Cmnd. 1106, XX.219.

Report of the Commissioner of Police of the Metropolis for the year 1960. In: *20th Century House of Commons Sessional Papers, 1960–1961*, Cmnd. 1440, XX.233.

Report of the Commissioner of Police of the Metropolis for the year 1961. In: *20th Century House of Commons Sessional Papers, 1961-1962*, Cmnd. 1765, XX.413.

Report of the Commissioner of Police of the Metropolis for the year 1983. In: *20th Century House of Commons Sessional Papers, 1983/1984*, Cmnd. 9268.

Report of the United Nations Scientific Committee on the effects of atomic radiation. General Assembly Official Records: Thirteenth session Supplement No. 17 (A/3838). New York, 1958. Dostupné online:
http://www.unscear.org/docs/reports/1958.%2013th%20session%20%28Suppl.%20No.17%29/1958final-1_unscear.pdf (ověřeno k: 11. 4. 2011).

Treaty banning nuclear weapons tests in the atmosphere, outer space and under water. Dostupné online: http://www.nuclearfiles.org/menu/library/treaties/partial-test-ban/trty_partial-test-ban_1963-10-10.htm (ověřeno k: 12. 4. 2011).

The treaty of the non-proliferation of nuclear weapons. Dostupné online:
<http://www.un.org/en/conf/npt/2005/npttreaty.html> (ověřeno k: 20. 4. 2011).

Treaty on the Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction on the Sea-Bed and the Ocean Floor and in the Subsoil Thereof. Dostupné online:

http://www.nuclearfiles.org/menu/library/treaties/seabed/trty_seabed_1972-05-18.htm (ověřeno k: 20. 4. 2011).

UN Resolution 502 (1982). Dostupné online:

<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/435/26/IMG/NR043526.pdf?OpenElement> (ověřeno k: 21. 4. 2011).

Joint U.S. – Soviet Statement. Office of the White House Press Secretary. Vladivostok (U.S.S.R.), November 24, 1974. Dostupné online:

<http://www.fordlibrarymuseum.gov/library/exhibits/vladivostok/jstatement.pdf> (ověřeno k: 3. 5. 2011).

FABER, Mient Jan. E-mailová korespondence s autorkou, 9. května 2011.

MASSEY, Luke. E-mailová korespondence s autorkou, 13. dubna 2011.

Dobový tisk

60,000 in bomb protest demonstration: Smooth control of crowds at end of Aldermaston march. *The Times*, 19. dubna 1960.

73 in custody after rocket base protest. *The Times*, 4. ledna 1960.

Aldermaston: from a tumult to a trickle. *The Times*, 30. března 1972.

Aldermaston march ends in protest of silence. *The Times*, 24. dubna 1962.

A new poll undertaken by Gallup for CND reveals that 44% of those questioned said Britain should abandon its nuclear deterrent whatever other countries do. *The Guardian*, 15. září 1986.

An Interview with Mikhail Gorbachev. *Time*, 9. září 1985. Dostupné online:

<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,959753,00.html> (ověřeno k: 21. 4. 2011).

Campaign for Nuclear Disarmament: Mr. Priestley Speaks of Press “Boycott”. *The Times*, 24. února 1958.

Canon Collins resigns as C.N.D. chairman. *The Times*, 10. dubna 1964.

H-bomb test soldier sues ministry over cancer / Damages claimed after exposure to tests on Christmas Island. *The Times*, 15. listopadu 1986.

Lennon plea for peace at CND rally. *The Times*, 30. března 1970.

Minister denies C.N.D. influence on policy. *The Times*, 14. července 1965.

Mr. Gaitskell defeated on nuclear arms issue in five-hour Labour debate, *The Times*, 6. října 1960.

Nuclear fears put to women M.P.s: Campaign group at the House. *The Times*, 11. prosince 1958.

The Conservative Party is claiming that CND is in breach of the 1949 Representation of the People Act in respect of its election activities. *The Guardian*, 17. května 1983.

The Guardian has looked at the activities of the Coalition for Peace Through Security, a small Right-Wing pressure group which aims to combat the popular appeal of the Campaign for Nuclear Disarmament. *The Guardian*, 14. února 1983.

The Times Diary: CND out in the cold. *The Times*, 19. května 1987.

The Times Diary: Howe's that? / Foreign Secretary's son's CND membership. *The Times*, 2. července 1985.

COWTON, Rodney. CND rally numbers disputed. *The Times*, 4. listopadu 1985.

JONES, Tim. Star Wars campaign. *The Times*, 29. května 1987.

HOYLE, Russ; WHITE, Arthur. Breaking camp at Greenham: Britain ends a protest over missile deployment. *Time*, 16. dubna 1984. Dostupné online: <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,954249,00.html> (ověřeno k: 2. 5. 2011).

MITCHELL, Alex. Disarmament – the Palme Commission's proposals. *Third Way*, vol. 5, no. 7 (1982), s. 5-8.

MULLER, Henry; CRONIN, Mary. Disarming threat to stability. *Time*, 30. listopadu 1981. Dostupné online: <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,925047,00.html> (ověřeno k: 2. 5. 2011).

PRIESTLEY, J. B. Britain and the nuclear bombs. *New Statesman*, 2. listopadu 1957. Dostupné online: <http://www.newstatesman.com/society/2007/02/nuclear-world-britain-power> (ověřeno k: 9. 4. 2011).

SETON, Craig. 200 hippie arrests near Stonehenge. *The Times*, 21. června 1986.

WEBSTER, Philip. Kinnock admits switch from unilateralist defence policy. *The Times*, 10. února 1989.

WYATT, Woodrow. Weapons that can save the world. *The Times*, 9. listopadu 1985.

HOLLOWOOD, Bernard. Nothing to worry about, silly... *Punch*, prosinec 1957. Dostupné online: http://www.punchcartoons.com/popup_image.php?pID=2465&image=0 (ověřeno k: 9. 4. 2011)

Videa a filmy

Ban-bomb 800 jailed. Video newsreel film, 14. prosince 1961. British Pathé. Dostupné online: <http://www.britishpathe.com/record.php?id=42879> (ověřeno k: 4. 5. 2011)

The War Game. Dostupné online: <http://www.youtube.com/watch?v=58NmAzQzRjk> (ověřeno k: 9. 4. 2011).

London – Anti-Vietnam Demonstrations (aka Mothering Sunday Brings More Protests for Peace in Vietnam). Video newsreel film, 28. března 1968. British Pathé. Dostupné online: <http://www.britishpathe.com/record.php?id=45136> (ověřeno k: 4. 5. 2011)

Protect and Survive. Dostupné online: <http://youtu.be/yRUzS7-5YQw> (ověřeno k: 27. 4. 2011).

Q.E.D. – A Guide to Armageddon. Dostupné online:

<http://www.youtube.com/watch?v=7AYMS1po0L8> (ověřeno k: 4. 5. 2011).

Sekundární literatura

Knihy

ARNOLD, Lorna; SMITH, Mark. *Atomic policies and policy makers: Britain, Australia and the Bomb*. Palgrave Macmillan, Basingtoke 2006. 336 stran. ISBN: 978-1-4039-2101-7. Část dostupná online: <http://www.palgrave.com/pdfs/1403921024.pdf> (ověřeno k: 19. 4. 2011).

CLARKE, Michael. MOWLAM, Marjorie. *Debate on disarmament*. Routledge & Kegan Paul, London 1982. 143 stran. ISBN: 0710092695.

CROFT, Stuart et al. *Britain and defence 1945–2000: A policy re-evaluation*. Longman, Harlow 2001. 158 stran. ISBN: 0-582-30377-X.

FOOTE, Geoffrey. *The Labour Party's political thought: A history*. St. Martin's Press, New York 1997. 368 stran. ISBN: 0709910754.

GAMBLE, Andrew. *The free economy and the strong state: The politics of Thatcherism*. Macmillan, London 1989. 263 stran. ISBN: 0-333-36311-6.

HALBERSTAM, David. *Černobílé desetiletí: Padesátá léta a Spojené státy*. Prostor, Praha 2002. 695 stran. ISBN: 80-7260-074-5.

HELMREICH, Jonathan E. *United States relations with Belgium and the Congo, 1940–1960*. Associated University Presses, London 1998. 289 stran. ISBN: 0874136539.

HENNESSY, Peter. *The Prime Minister: The office and its holders since 1945*. Penguin Books, London 2001. 704 stran. ISBN: 0-14-028393-5.

LUŇÁK, Petr. *Západ. Spojené státy a Západní Evropa ve studené válce*. Libri, Praha 1997. 460 stran. ISBN: 80-85983-29-X.

MINNION, John; BOLSOVER, Philip, eds. *The CND story: The first 25 years of CND in the words of the people involved*. Allison and Busby Limited, London 1983. 158 stran. ISBN: 0850314879.

MORGAN, Kenneth O. a kol. *Dějiny Británie*. NLN, Praha 2008. 656 stran. ISBN: 978-80-7106-432-9.

NÁLEVKA, Vladimír. *Světová politika ve 20. století (II.)*. Nakladatelství Aleš Skřivan ml., Praha 2000. 287 stran. ISBN: 80-86493-16-4.

PAGEDAS, Constantine A. *Anglo-American strategic relations and the French problem, 1960-1963: A troubled partnership*. Frank Cass, London 2000. 328 stran. ISBN: 9780714650029.

PARKIN, Frank. *Middle class radicalism: The social bases of the British Campaign for Nuclear Disarmament*. Manchester University Press, Manchester 1968. 207 stran. ISBN: 9780719003059.

PUTNAM, Robert D.; BAYNE, Nicholas. *Hanging together: The seven-power summits*. Harvard University Press, Harvard 1984. 304 stran. ISBN: 0803981015.

ROVNÁ, Lenka. *Premiérka jejího veličenstva*. Nakladatelství Evropského kulturního klubu, Praha 1991. 179 stran. ISBN: 80-85212-18-8.

TAYLOR, Richard. *Against the bomb: The British peace movement 1958-1965*. Clarendon Press, Oxford 1988. 384 stran. ISBN: 9780198275374.

TAYLOR, Richard; PRITCHARD, Colin. *The protest makers. The British Nuclear Disarmament Movement of 1958-1965, Twenty Years On*. Pergamon Press, Oxford 1980. 194 stran. ISBN: 0080279406.

THORPE, Andrew. *A history of the British Labour Party*. Palgrave Macmillan, New York 2008. 393 stran. ISBN: 978-0-230-50010-5.

WALZER, Michael. *Just and unjust wars: a moral argument with historical illustrations*. Basic Books, New York 2006. 400 stran. ISBN: 9780465037056.

WASSON, Ellis. *Dějiny moderní Británie od roku 1714 po dnešek*. Grada, Praha 2010. 429 stran. ISBN: 978-80-247-3267-1.

WITTNER, Lawrence S. *The struggle against the bomb. Volume one, one world or none: A history of the world nuclear disarmament movement through 1953*. Stanford University Press, Stanford 1994. 456 stran. ISBN: 0-8047-2528-4.

WITTNER, Lawrence S. *The struggle against the bomb. Volume two, Resisting the bomb: A history of the world nuclear disarmament movement, 1954-1970*. Stanford University Press, Stanford 1997. 641 stran. ISBN: 0-8047-2918-2.

WITTNER, Lawrence S. *The struggle against the bomb. Volume three, Toward nuclear abolition: A history of the world nuclear disarmament movement, 1970 to the present.* Stanford University Press, Stanford 2003. 657 stran. ISBN: 0-8047-4862-4.

Články

Nuclear Files: Joseph Rotblat. Dostupné online:
http://www.nuclearfiles.org/menu/library/biographies/bio_rotblat-joseph.htm (ověřeno k: 12.4.2011).

BALL, S. J. Military nuclear relations between the United States and Great Britain under the terms of the McMahon Act, 1946–1948. *The Historical Journal*, vol. 38, no. 2 (1995), s. 439-454.

BYRNE, Paul. Nuclear weapons and CND. *Parliamentary Affairs*, vol. 51, no. 3 (1998), s. 424-434.

GOLDBERG, Alfred. The atomic origins of the British nuclear deterrent. *International Affairs*, vol. 40, no. 20 (1964), s. 409-429.

JOFFE, Josef. Peace and populism: Why the European anti-nuclear movement failed. *International Security*, vol. 11, no. 4 (1987), s. 3-40.

JENKINS, Robin. Who are these marchers? *Journal of Peace Research*, vol. 4, no. 1 (1967), s. 46-60.

McKAY, George. Subcultural innovations in the Campaign for Nuclear Disarmament. *Peace Review: Journal of Social Justice*. Vol. 16, no. 4 (2004), s. 429-438.

MYERS, Frank E. Dilemmas in the British peace movement since World War II. *Journal of Peace Research*, vol. 10, no. 1/2 (1973), s. 81-90.

PICKERING, Jeffrey. Politics and 'Black Tuesday': Shifting power in the Cabinet and the decision to withdraw from East of Suez, November 1967–January 1968. *Twentieth Century British History*, vol. 13, no. 2 (2002), s. 144-170.

SCHWARTZ, Leonard E. Perspective on Pugwash. *International Affairs*, vol. 43, no. 3 (1967), s. 498-515.

STECK, Henry J. The re-emergence of ideological politics in Great Britain: The Campaign for Nuclear Disarmament. *The Western Political Quarterly*. Vol. 18, no. 1 (1965), s. 87-103.

SPINARDI, Graham. Aldermaston and British nuclear weapons development: Testing the 'Zuckerman thesis'. *Social Studies of Science*, vol. 27, no. 4 (1997), s. 547-582.

SUSSMAN, Glen; STEEL, Brent S. Support for protest methods and political strategies among peace movement activists: Comparing the United States, Great Britain and the

Federal Republic of Germany. *The Western Political Quarterly*, vol. 44, no. 3 (1991), s. 519 – 540.

TAYLOR, Claire. *A brief guide to previous British defence reviews*. SN/IA/5714. House of Commons Library. Dostupné online:

<http://www.parliament.uk/briefingpapers/commons/lib/research/briefings/sn-ia-05714.pdf> (ověřeno k: 19. 4. 2011).

THOMAS, Nick. Challenging myths of the 1960s: The case of student protest in Britain. *Twentieth Century British History*, vol. 13, no. 3 (2002), s. 277-297.

WESTCOTT, Kathryn. World's best-known protest symbol turns 50. *BBC News*. Dostupné online: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/magazine/7292252.stm (ověřeno k: 18. 5. 2011).

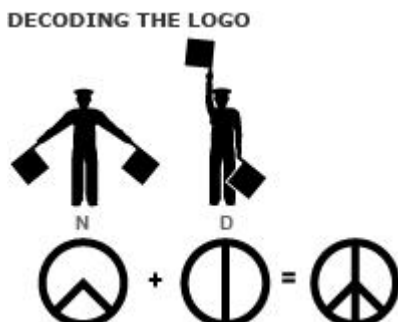
Seznam příloh

Příloha č. 1: Logo CND (obrázek)

Příloha č. 2: Přehled nejvýznamnějších protestních akcí organizovaných Kampaní za jaderné odzbrojení (tabulka)

Přílohy

Příloha č. 1: Logo CND (obrázek)

Zdroj: WESTCOTT, Kathryn. World's best-known protest symbol turns 50. *BBC News*. Dostupné online: http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/magazine/7292252.stm (ověřeno k: 18. 5. 2011).

Příloha č. 2: Přehled nejvýznamnějších protestních akcí organizovaných Kampaní za jaderné odzbrojení (vlastní tabulka)

Název	Rok konání	Počet účastníků (dle organizátorů)	Počet účastníků (jiné odhady)
Aldermastonský pochod	1959	60 – 100 tisíc	20 tisíc*
Aldermastonský pochod	1960	100 tisíc	20 tisíc* / 60 tisíc**
Aldermastonský pochod	1962	150 tisíc	80 tisíc**
Aldermastonský pochod	1974	2 tisíce	-
Pochod z Aldermastonu do Faslane	1979	5 tisíc	-
Pochod z Hyde Parku na Trafalgar Square	1980	80 tisíc	-
Demonstrace v Hyde Parku	1981	250 tisíc	150 tisíc*
Demonstrace v Hyde Parku	1983	400 tisíc	100 tisíc**

* policejní odhady

** odhady *The Times*